

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)
Освітній рівень

**«РОЗРОБКА АЛГОРИТМІВ ДОПОМОГИ СОЦІАЛЬНИМ
ПЕДАГОГАМ У БОРОТЬБІ З БУЛІНГОМ»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

Назва освітньої програми

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконав: студентка IV курсу, група СРК-20-1 _____ Марина ЧОРНА
Підпис Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук,
професор _____ Людмила РОМАНОВСЬКА
Підпис Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор _____

Підпис

Юрій БРИНДІКОВ

Ім'я, прізвище

_____ 2024 р.

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

Освітній рівень перший(бакалаврський)

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

соціальної роботи і соціальної педагогіки

проф. Юрій БРИНДІКОВ

_____ 2024р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Чорної Марини Дмитрівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Розробка алгоритмів допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом»

Керівник кваліфікаційної роботи: Романовська Л.І., доктор педагогічних наук, професор

Затверджено наказом ректора університету від _____

2. Строк подання студентом роботи на кафедрі 12 червня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: Опитування серед учнів 7-9 класів на тему «Розуміння поняття «булінг», його форми, учасники, причини та наслідки»; Анкета серед учителів школи на тему «Протидія булінгу в освітньому просторі»; Методика Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стратегій вирішення конфліктних ситуацій. Дослідження здійснювалося на базі Ясенівської гімназії Ярмолинецької селищної ради Хмельницької області. У дослідженні взяли участь 30 респондентів, з них: 18 учителів із педагогічним стажем від 8 до 40 років і більше та 22 учні з 7-9 класів, віком від 12-15 років, серед яких 10 дівчат та 12 хлопців.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретичні основи дослідження проблеми протидії булінгу в загальноосвітніх навчальних закладах, з'ясування ролі соціального педагога в профілактиці булінгу серед учасників освітнього процесу, висновки до розділу; розділ 2. Емпіричне дослідження залученості соціального педагога в боротьбу з булінгом серед учасників освітнього процесу, тренінгова програма з розробки алгоритмів протидії булінгу в

учнівському середовищі для соціальних педагогів, а також практичні рекомендації соціальним педагогам щодо ефективної боротьби з булінгом у закладах загальної середньої освіти., висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)

100 рисунків, 1 таблиця, мультимедійна презентація.

Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

- Дата видачі завдання 15 листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 10 листопада 2023р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 10 січня 2024р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 лютого 2024 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2024р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 травня 2024 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 15 травня 2024 р.	виконано
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	27 травня 2024 р.	виконано
8	Оформлення кваліфікаційної роботи. Підготовка до захисту, рецензування.	До 12 червня 2024 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 30 червня 2024 р.	виконано

Здобувач _____ Марина ЧОРНА

Керівник роботи _____ Людмила РОМАНОВСЬКА

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної роботи «Розробка алгоритмів допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом».

Здобувачка Чорна Марина Дмитрівна

Керівник Романовська Людмила Іванівна

Кваліфікаційна робота включає 104 сторінки з них 93 сторінки основного тексту, 100 рисунків, 1 таблиця, перелік джерел посилання складає 50 найменувань (з них 5 іноземною мовою).

Ключові слова: булінг, протидія, алгоритми, соціальний педагог, загальноосвітній навчальний заклад, учні, вчителі, навчально-виховний процес.

Об'єктом дослідження є допомога соціальним педагогам у боротьбі з булінгом.

Предметом дослідження є алгоритми допомоги соціальним педагогам у протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти.

За результатами дослідження представлено тренінгову програму з розробки алгоритмів протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів, а також практичні рекомендації соціальним педагогам щодо ефективної боротьби з булінгом у закладах загальної середньої освіти.

Представлені у кваліфікаційній роботі матеріали емпіричного дослідження, тренінгова програма та практичні рекомендації будуть корисні не тільки соціальним педагогам, а й класним керівникам, шкільним психологам, адміністрації навчальних закладів, батькам учнів та студентам - майбутнім соціальним педагогам.

Здобувач _____ Марина ЧОРНА

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 12 червня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	11
1.1 Характеристика булінгу та його цільової аудиторії.....	11
1.2 Роль соціального педагога в протидії булінгу серед учасників освітнього процесу.....	19
Висновки до розділу.....	22
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЛУЧЕНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В БОРОТЬБУ З БУЛІНГОМ СЕРЕД УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	24
2.1 Діагностичне вивчення залученості соціального педагога в роботу з протидії булінгу серед учасників освітнього процесу.....	24
2.2 Тренінгова програма з розробки алгоритмів протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів.....	78
2.3. Практичні рекомендації соціальним педагогам щодо ефективної боротьби з булінгом у закладах загальної середньої освіти.	83
Висновки до розділу.....	86
ВИСНОВКИ	90
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	94
ДОДАТКИ	101
ДОДАТОК А Опитування серед учнів 7-9 класів на тему «Розуміння поняття «булінг».....	101
ДОДАТОК Б Анкета серед учителів школи на тему «Протидія булінгу в освітньому просторі»	102
ДОДАТОК В Методика Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стратегій вирішення конфліктних ситуацій	103

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема булінгу в навчальних закладах є гострою і вимагає негайного вирішення, оскільки вона негативно впливає на психологічний та емоційний стан учнів. Булінг, який проявляється у формах фізичного, психологічного або кіберзнущання, призводить до серйозних наслідків, таких як зниження успішності, депресія, тривожність і навіть суїцидальні думки у дітей та підлітків.

Соціальні педагоги, які безпосередньо працюють із школярами, часто стають першою лінією захисту і підтримки для постраждалих, але для ефективної роботи їм необхідні чіткі та дієві алгоритми допомоги у боротьбі з булінгом, адже негативні явища в освітньому процесі нікуди не зникли за останні 2 роки. Повномасштабне вторгнення на територію України лише каталізувало насильство та підсвітило більшість наявних проблем в галузі освіти, культури, економіки тощо.

Говорячи про булінг маємо на увазі цькування, різні форми насильства, які систематично застосовуються до однієї дитини безпосередньо під час освітнього процесу та поза ним. Це явище називають булінгом. Важливим є розгляд почуттів жертви булінгу, поведінку агресора/агресорки (булера) та спостерігачів цієї ситуації. Цькування є серйозною проблемою, адже в таку ситуацію може потрапити будь-хто. Тому саме зараз варто згадати, що вчитель теж може стати жертвою булінгу. Його включеність у роботу з протидії булінгу в першу чергу важлива особисто для нього самого.

З огляду на порівняння світової та української статистики, можна допустити, що випадки булінгу трапляються у більше ніж 85 %. А саме 24% школярів з України вважають себе жертвами булінгу. Половина із них зустрівшись з булінгом у школі не ділиться своїми проблемами з батькам. Майже 45% учнів, що стали спостерігачами в ситуації булінгу ніяк не реагували та не просили про допомогу, через побоювання та залякування. А

також 44 % здобувачів освіти ігнорували проблему цькування, через низку причин та наслідків після насильства.

Дослідження насильства в школі є вкрай важливим з кількох причин. Розуміння масштабів, причин та наслідків цього явища допомагає вживати ефективні заходи для його запобігання та мінімізації його впливу на учнів. Зокрема для захисту здоров'я та добробуту учнів, покращення навчального середовища тощо.

Важливо зупинитися саме на даному питанні та працювати над розробленням рекомендацій освітянам. А також висвітленні даної проблеми на усю педагогічну громаду. З огляду на уже вивчені питання булінгу варто зупинитись на алгоритмі допомоги соціальним педагогам, що є безпосередньо залученими в освітній процес, адже сьогодні, в процесі реформування системи освіти, проблеми цькування і насильства в шкільному середовищі дуже часто стають перепорою для досягнення мети всебічного розвитку дитини.

Низка праць закордонних та вітчизняних науковців присвячена проблемі булінгу, а саме: Д. Фарінгтон, А. Бардлі, І. Ріверс, П. Сміт, Д. Лейн, Є. Міллер, Д. Олвеус, А. Король, Л. Лушпай, О. Барліт та ін. Ці праці присвячені проблемі булінгу, де особливу увагу науковців привертає поширення цього явища у різних вікових групах, різноманітні ознаки булінгу та прояви систематичного насильства у школі.

.Розробка таких алгоритмів є актуальною, оскільки наявність структурованих, науково обґрунтованих підходів дозволяє соціальним педагогам більш ефективно виявляти випадки булінгу, проводити профілактичну роботу та надавати своєчасну підтримку постраждалим учням. Впровадження цих алгоритмів сприяє створенню безпечного і комфортного середовища в школах, зменшує кількість випадків булінгу та покращує загальний клімат у навчальних закладах.

Таким чином, розробка і впровадження алгоритмів допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом є важливим кроком у забезпеченні психологічного благополуччя та здорового розвитку дітей і підлітків. Усе зазначене вище та актуальність проблеми протидії булінгу в загальноосвітніх навчальних закладах сприяли вибору теми кваліфікаційної роботи **«Розробка алгоритмів допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом»**

Об'єкт дослідження – допомога соціальним педагогам у боротьбі з булінгом.

Предмет дослідження – алгоритми допомоги соціальним педагогам у протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність діяльності соціального педагога в боротьбі з булінгом серед учасників освітнього процесу, а також розробити алгоритми допомоги соціальним педагогам у протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до мети були сформульовані **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми допомоги соціальним педагогам у протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти у науковій і методичній літературі;
2. З'ясувати роль роль соціального педагога в боротьбі з булінгом серед учасників освітнього процесу;
3. Провести емпіричне дослідження залученості соціального педагога в боротьбу з булінгом серед учасників освітнього процесу;
4. Розробити тренінгову програму з розробки алгоритмів протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів;
5. Надати практичні рекомендації соціальним педагогам щодо ефективної боротьби з булінгом у закладах загальної середньої освіти.

У дослідженні було використано наступні **методи дослідження: теоретичні методи** (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел, що відображають проблему допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом); **емпіричні методи** (Опитування серед учнів 7-9 класів на тему «Розуміння поняття «булінг», його форми, учасники, причини та наслідки»; Анкета серед учителів школи на тему «Протидія булінгу в освітньому просторі»; Методика Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стратегій вирішення конфліктних ситуацій); **методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження.**

База дослідження: дослідження було здійснено на базі Ясенівської гімназії Ярмолинецької селищної ради Хмельницької області. У дослідженні взяли участь 30 респондентів, з них: 18 учителів із педагогічним стажем від 8 до 40 років і більше та 22 учні з 7-9 класів, віком від 12-15 років, серед яких 10 дівчат та 12 хлопців.

Практичне значення дослідження полягає в розробці тренінгової програми з розробки алгоритмів протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів, а також практичних рекомендацій соціальним педагогам щодо ефективної боротьби з булінгом у закладах загальної середньої освіти.

Розроблена програма сприятиме підвищенню професійної компетентності та підготовленості педагогів до виявлення та ефективного реагування на випадки булінгу в учнівському середовищі. , а також розробки і впровадження алгоритмів протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти. Практичні рекомендації, надані соціальним педагогам, допоможуть їм у повсякденній роботі, надаючи конкретні методи та стратегії для боротьби з булінгом.

Представлені у кваліфікаційній роботі тренінгова програма та практичні рекомендації будуть корисні не тільки соціальним педагогам, а й

класним керівникам, шкільним психологам, адміністрації навчальних закладів, батькам учнів та студентам - майбутнім соціальним педагогам.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного нами дослідження були представленні у науковій публікації Романовська Л.І., Чорна М.Д. Алгоритми допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 18 квітня 2024) / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, Каф. психол. та педагог. [та ін.]. Хмельницький: Кафедра психології та педагогіки ХНУ, 2024. С.98-99 (електронне видання).

Структура кваліфікаційної роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання (50 найменувань, з них 5 іноземною мовою), 3 додатків. Загальний обсяг роботи становить 104 сторінки, з них обсяг основного тексту – 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

1.1. Характеристика булінгу та його цільової аудиторії

Булінг - це форма негативної поведінки, яка включає в себе систематичне притискання, залякування, образи або фізичне насильство спрямоване на іншу особу. Це може статися в різних соціальних середовищах, таких як школа, робоче місце або навіть в онлайн-середовищі. Булінг несе в собі серйозні наслідки для жертв, такі як психологічні проблеми, депресія, поведінкові розлади, а іноді й фізичні ушкодження. Таким чином зараз як ніколи важливо говорити про булінг, боротися з цим явищем і створювати безпечне середовище для всіх людей [47].

За умов нашого сьогодення проблема насильства в суспільстві є досить поширеною. Не говорячи вже про дітей, які бачать насильство кожного дня, як до прикладу на вулицях, в ЗМІ та соціальних мережах, в магазинах чи безпосередньо вдома. Учніське середовище теж не завжди є безпечним, з урахуванням умов дистанційного навчання, перебуванням під час повітряних тривог в укритті тощо. Отже створюються нові ризики зіткнення учасників освітнього процесу в конфлікти. Без уваги не залишаються і батьки здобувачів освіти, що теж можуть бути однією зі сторін булінгу [43, с.177-179].

В результаті дослідження було виявлено, що у випадку насильства в школі науковці часто посилаються на термін «булінг». Це може включати в себе фізичне насильство між учнями або стосовно вчителів, а також насильство у формі залякування, викрадення майна тощо. Шкільне насильство може слідувати серйозним наслідкам не лише фізичному, але й

психологічному здоров'ю учнів, а також впливати на загальну атмосферу та безпеку в учбовому закладі. [28, с 126-131].

Таким чином дослідження такого явища, як булінг - важливе для широкого розуміння його причин, наслідків та ефективних способів запобігання. Ми виділяємо декілька ключових аспектів досліджень булінгу:

1. Профілювання жертв та загальна розповсюдженість: допомагають визначити групи людей, які найчастіше стають жертвами булінгу, такі як вік, стать, етнічна приналежність тощо. Вони також встановлюють рівень поширеності булінгу в різних соціальних середовищах, таких як школи, робочі місця або онлайн-платформи [44, с.13-18].

2. Причини і фактори ризику: виявляють фактори, які сприяють насильству, такі як соціальна ізоляція, низька самооцінка, конфліктні взаємини тощо. Вони також допомагають зрозуміти, які конкретні обставини чи середовища сприяють виникненню булінгу.

3. Наслідки для жертв та насильників: виявляють психологічні, соціальні та академічні наслідки булінгу як для жертв, так і для насильників. Вони також досліджують довгострокові наслідки цих досвідів [29, с.85].

4. Ефективність програм та інтервенцій: оцінюють ефективність програм та інтервенцій для запобігання булінгу та надання підтримки жертвам. Вони допомагають виявити стратегії, які найбільш ефективно працюють у різних середовищах.

5. Тренди та зміни в часі: допомагають відстежувати зміни в рівні та формах булінгу з плином часу, що дозволяє розробляти адаптивні стратегії запобігання.

Раніше відома низка праць закордонних та вітчизняних науковців присвячена проблемі булінгу, а саме: Д. Фарінгтон, А. Бардлі, І. Ріверс, П. Сміт, Д. Лейн, Є. Міллер, Д. Олвеус, А. Король, Л. Лушпай, О. Барліт та ін.

Ці праці присвячені проблемі булінгу, де особливу увагу науковців привертає поширення цього явища у різних вікових групах, різноманітні ознаки булінгу та прояви систематичного насильства у школі [46].

Одна із найвідоміших робіт з дослідження булінгу належить норвезькому науковцю - Дану Ольвеусу. У своєму дослідженні він вивчав поширеність булінгу серед школярів та його наслідки. Дослідження показало, що булінг є поширеним явищем у школах і має серйозні наслідки для жертв [49]. В результаті цього дослідження було розроблено програми профілактики булінгу, які були успішно впроваджені у норвезьких школах та пізніше в інших країнах.

Крім робіт Ольвеуса, в Норвегії було проведено і інші дослідження на тему булінгу, спрямовані на розуміння причин та наслідків цього явища, а також на розроблення ефективних методів протидії булінгу. Таким чином саме його наукові роботи стали визнаними на міжнародному рівні та безпосередньо вплинули на розвиток стратегії протидії булінгу в багатьох країнах [48].

Більше того, питання булінгу є актуальним об'єктом дослідження для багатьох вітчизняних науковців, педагогів, психологів і соціальних працівників. Вони досліджують різні аспекти булінгу, його причини, наслідки та шляхи подолання [14]. Прикладом слугуватиме: Національний університет Києво-Могилянська академія; Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова та інші [41]. Проблемі булінгу в українських школах приділили увагу: Т. Алексеєнко [1, с.12-16], В. Ролінський [39, с.20], О. Дроздов [19, с.164]. та інші.

Дослідження булінгу в Україні спрямовані на глибше розуміння цього явища та пошук ефективних методів його подолання, що є надзвичайно

важливим для створення безпечного та підтримуючого освітнього середовища.

Загальносвітові дослідження булінгу, проведені науковими організаціями, університетами та неприбутковими організаціями, надають важливу інформацію для розробки соціальної політики, програм та ініціатив по боротьбі з цією проблемою [4, с.127].

Дослідження насильства в школах є важливою складовою робіт у галузі освіти та психології. Ці дослідження допомагають розуміти різні характеристики насильства, такі як причини, наслідки та стратегії протидії. Так у науковій роботі А. Король окреслює спільні риси для кривдника (булера) жертви (постраждалого) та спостерігачів [23, с.84-93].

Є дискусійним питання, щодо того чи усі діяння насильницького характеру можна вважати булінгом. Індикатори, за наявності яких можна вирішити це спірне питання:

- Систематичність (повторюваність) дій – це означає, що насильство відбувається регулярно та повторюється протягом певного періоду часу. Булінг є регулярним явищем, що повторюється протягом тижнів, місяців або навіть років. Також випадки булінгу можуть відбуватися щоденно або кілька разів на тиждень. Булінг може тривати довго, якщо не втрутитися вчасно. Він може початися в початкових класах і продовжуватися до старших класів [7].

- Наявність сторін – це трикутник залучених учасників, а саме потерпілий (жертва булінгу), кривдник (булер) та спостерігачі [33].

- Дії чи бездіяльність булера, що несуть у собі негативні наслідки для фізичного та психологічного здоров'я потерпілого [37].

Науковиця К. Плутицька пропонує також розглянути ще можливі ознаки булінгу, такі як: навмисність, агресивність та уразливість жертви [38, с.78-80].

Автор переконливо доводить, що такі ознаки теж мають право на життя. Адже вони більш широко описують психологічну сторону жертви та кривдника.

Зібраний та проаналізований фактичний матеріал дозволяє згрупувати сторони булінгу. Ними виступають:

- Жертва булінгу - ця сторона включає особу, яка стає об'єктом насильства чи приниження або іншої форми негативної поведінки з боку одного чи декількох інших осіб. Вони можуть бути цільовою метою або об'єктом агресії, яка може виявлятися фізично, емоційно, вербально або соціально. Особа, яка стає жертвою булінгу, може відчувати широкий спектр негативних емоцій, таких як страх, тривога, невпевненість, гнів, сором, вина, безпорадність та низька самооцінка. Вони також можуть виявляти фізичні та емоційні наслідки булінгу, такі як травми, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), суїцидальні думки та інші психологічні проблеми [50].

- Булер - це особа, яка здійснює насильство, приниження або інші форми агресивної поведінки відносно інших осіб. Ця особа намагається використовувати свою силу, владу або соціальний статус для того, щоб контролювати, принижувати чи травмувати інших, або ж отримати владу чи контроль, забезпечити собі важливість або просто відобразити свої власні проблеми на інших [26, с.178-182]. Булер може виявляти свою агресію у різних формах, включаючи удари, штовхання, недоречні коментарі, образи, ізоляцію, погрози, розповсюдження чуток та кібербулінг.

- Спостерігач булінгу - ця сторона охоплює осіб, які стають свідками актів булінгу, але самі не є в цей момент ні жертвою, ні булером. Безпосередньо перебувають поруч зі сценою, де відбувається акт булінгу, але не беруть активну участь у конфлікті. Свідки булінгу можуть відчувати вину, страх чи безпорадність через свою неможливість зупинити насильство. Спостерігачами можуть бути здобувачі освіти, надавачі освіти, батьки,

адміністрація закладу освіти, обслуговуючий персонал, інші учасники освітнього процесу та навіть випадкові перехожі. Роль спостерігачів булінгу може бути значимою, оскільки їхні дії чи бездіяльність можуть впливати на подальший розвиток подій та благополуччя всіх учасників. Підтримка та втручання спостерігачів може допомогти зменшити поширення булінгу та створити безпечніше середовище [2].

Отже, виконаний аналіз підтверджує, що варто наголошувати про рівень впливу булінгу на загальний клімат та культуру закладу освіти. Булінг може бути пов'язаний зі стереотипами, нерівністю, дискримінацією чи іншими соціальними проблемами. Він може виникнути на основі різниць у статі, расі, етнічному походженні, сексуальній орієнтації та інших аспектах людського багатоманіття. Ці сторони булінгу показують, що це складна і багатогранна проблема, що вимагає безпосередньо комплексного підходу в її вирішенні.

Булінг може проявлятися в різноманітних формах, науковці виділяють їх декілька :

- Фізичний булінг - це форма агресивної поведінки, яка включає фізичну атаку або приниження жертви. Ось деякі приклади фізичного булінгу: удари і штовхання, булер може наносити удари або штовхати жертву відкрито або приховано; побиття і тілесні ушкодження; включати сутички, бійки або будь-яку іншу форму фізичної атаки, яка призводить до травм або ушкоджень; фізичне обмеження свободи рухів, утримання жертви, блокування дороги, заборона проходу до приміщень тощо [34, с.158-163].

- Економічний булінг - це фінансовий або економічний тиск, форма булінгу, в якій агресор використовує свою владу або вплив для створення фінансових труднощів або проблем для жертви. Цей вид булінгу може мати серйозні наслідки для жертви [40]. Проявляється може у: пошкодженні особистих речей таких як, одяг чи канцтовари; вимаганні грошей; крадіжках тощо.

- Психологічний булінг – це широкий спектр агресивних та принижуваних дій, спрямованих на створення емоційних та психологічних труднощів для жертви. Деякі приклади психологічного насильства в школі: ізоляція -систематичне виключення жертви з соціальних груп або активностей, що призводить до почуття самотності та відчуження; погрози - напади на жертву за допомогою вербальних чи письмових погроз, які створюють страх та тривогу; глузування та висміювання - методи спроби понизити самооцінку жертви, за допомогою образливих коментарів, прізвиськ чи глузування; розповсюдження чуток - послухи або маніпуляція інформацією з метою пошкодити репутації жертви або спричинити їй емоційні та соціальні труднощі; емоційне використання та маніпуляція - використання емоційних засобів для контролю над жертвою або виклику негативних емоцій [20].

- Сексуальний булінг – це форма насильства або приниження, яка включає сексуальні коментарі, зауваження, приставання або інші небажані сексуальні дії чи ремарки, які призводять до неприємностей, страху або невпевненості у жертви. Цей вид булінгу може мати серйозні наслідки для психічного та емоційного здоров'я жертви, а також може викликати стрес, тривогу, депресію та інші психологічні проблеми.

Сексуального булінгу в школах має такі прояви: сексуальні коментарі або приставання - неприємні або образливі коментарі або зауваження щодо зовнішності, статі або сексуальності жертви; неприємні дотики або приставання - небажані фізичні контакти або приставання, такі як обійми, поцілунки, поглажування; сексуальне образливе мовлення, жартування - використання образливих або образних слів чи висловів, пов'язаних із статевою орієнтацією або сексуальними поглядами; сексуальні погрози або шантаж - загрози або спроби шантажувати жертву сексуальними діями або поведінкою. Сексуальний булінг може бути особливо травматичним для

жертви і може викликати серйозний стрес, тривогу та пошкодження психічного здоров'я [8, с.145-154].

- Кібербулінг - це форма булінгу, яка відбувається через використання інтернет-технологій, таких як соціальні мережі, текстові повідомлення, електронна пошта тощо, для того, щоб нашкодити, принизити або травмувати іншу особу [25, с.12-25]. Ось деякі приклади кібербулінгу у школах: образливі повідомлення - відправлення образливих чи загрозливих повідомлень через текстові повідомлення, електронну пошту або приватні повідомлення в соціальних мережах; розповсюдження образливих матеріалів - публікація фотографій, відео або інших матеріалів, які мають на меті принизити або нашкодити репутації іншої особи; псевдонімні атаки - використання анонімних або фальшивих облікових записів для нападів на інших користувачів в інтернеті; шантажування - вимагання грошей або інших послуг під загрозою розповсюдження компрометуючої інформації або фотографій [24, с.291-298].

Причини булінгу серед учнів можуть бути різними, і вони часто залежать від конкретної ситуації та середовища. Основні причини включають:

1. Особисті проблеми агресора:

Низька самооцінка - деякі учні вдаються до булінгу, щоб підвищити свою самооцінку або почуватися сильнішими;

Проблеми вдома - конфлікти в сім'ї або насильство можуть сприяти агресивній поведінці в школі;

Психологічні проблеми - певні психологічні розлади або відсутність емпатії можуть спонукати до булінгу [5, с.52];

2. Соціальні фактори:

Потреба визнання - деякі діти булять інших, щоб отримати визнання та схвалення від однолітків;

Груповий тиск - діти можуть брати участь у булінгу, щоб бути частиною певної групи або уникнути булінгу щодо себе;

Вплив медіа - телебачення, інтернет та соціальні мережі можуть пропагувати агресивну поведінку [13, с.46-50];

3. Шкільне середовище:

Відсутність контролю та нагляду з боку вчителів та адміністрації школи;

Негативний клімат у класі - конфлікти між учнями, відсутність підтримки та розуміння з боку вчителів можуть сприяти булінгу [45];

4. Особливості жертви:

Відмінності в зовнішності, поведінці або соціальному статусі - діти, які виділяються за певними ознаками, можуть стати мішенню для булінгу;

Вразливість - деякі діти можуть бути менш здатними захистити себе або більш схильні до емоційних реакцій, що може робити їх привабливими мішенями для булерів [27];

5. Культурні та суспільні аспекти:

Суспільні норми та стереотипи - негативні стереотипи щодо певних груп людей можуть сприяти булінгу;

Недостатнє усвідомлення проблеми - відсутність знань про те, що таке булінг і як з ним боротися, може призводити до того, що ця проблема ігнорується [15, с.80].

1.2. Роль соціального педагога в протидії булінгу серед учасників освітнього процесу

Необхідно зазначити, що профілактика булінгу є важливим аспектом роботи в освітніх закладах, оскільки дозволяє запобігти виникненню конфліктів і агресивної поведінки серед учнів. Профілактика булінгу в школі

– це систематичні заходи та дії, спрямовані на запобігання агресивній поведінці та цькуванню серед учасників освітнього процесу. Більше того соціальний педагог є ключовою фігурою в створенні безпечного і дружнього шкільного середовища, в якому кожен учень може відчувати себе захищеним і поважаним [14].

Зупинимося на ключових напрямках роботи соціального педагога в протидії булінгу [11]. Це мають бути освітні заходи та просвітницька робота. Зокрема проведення тренінгів, лекцій та семінарів для учнів, вчителів і батьків про природу булінгу, його форми, наслідки та способи запобігання. Також це розробка навчальних програм, спрямованих на формування толерантності, емпатії та навичок конструктивного вирішення конфліктів [6]. Ще одним важливим напрямком є надання психологічної допомоги дітям, які стали жертвами булінгу, а також тим, хто здійснює булінг, з метою зміни їх поведінки. Прикладом слугуватиме, проведення індивідуальних та групових консультацій для учнів, допомога у вирішенні особистих проблем і конфліктів [10].

Робота з батьками є яскравим прикладом наступного напрямку роботи соціальних педагогів. Зокрема це інформування батьків про булінг, його ознаки та наслідки, а також про способи підтримки дітей та спільна робота з батьками над вирішенням проблемних ситуацій і розробка сімейних стратегій для запобігання булінгу [9].

Розглянемо важливість формування шкільної культури. А саме сприяння створенню позитивного та інклюзивного шкільного середовища, де поважаються права кожної дитини; організація заходів, спрямованих на зміцнення почуття єдності і взаємної підтримки серед учнів [35, с.96]; ведення постійного моніторингу ситуації у школі, виявлення випадків булінгу та своєчасне реагування на них; співпраця з вчителями та адміністрацією школи для розробки і впровадження ефективних стратегій втручання у випадках булінгу [3, с.35-40].

Проблемі профілактики булінгу приділив увагу Сергій Панасевич, що є автором методичних рекомендацій та посібників щодо профілактики булінгу в школах. Його роботи зосереджені на визначенні поняття булінгу, його проявів та способів ефективного запобігання та подолання цього явища.

С. Панасевич наголошує на важливості раннього втручання та створення безпечного освітнього середовища. Він пропонує наступні напрямки профілактичної роботи.

- проводити уроки та тренінги, які пояснюють, що таке булінг, його форми та наслідки. Це допомагає підвищити обізнаність серед дітей та підлітків і сформуванню негативного ставлення до будь-яких проявів агресії;
- проводити навчання серед педагогів, адже вчителі та шкільні працівники повинні бути навчені розпізнавати ознаки булінгу та мати чіткі інструкції щодо реагування. Це включає в себе як безпосередню допомогу жертвам, так і роботу з агресорами для зміни їхньої поведінки [22, с.187];
- надавати психологічну підтримку учням, які стали жертвами булінгу, а також працювати з агресорами, щоб змінити їхню поведінку. Це допомагає відновити психологічну рівновагу та запобігти повторенню таких випадків;
- залучати батьків до вирішення проблеми булінгу, вони мають включені в навчальний процес та співпрацювати зі школою для вирішення проблеми [32];
- будувати позитивний шкільний клімат. Важливо створювати середовище, де всі учні почуваються безпечно і підтримуються. Це включає впровадження політик нульової толерантності до насильства і агресії, а також просування цінностей дружби та взаємоповаги [30, с.22].

Загалом, підхід С. Панасевича до профілактики булінгу включає комплексні заходи, спрямовані на всебічну підтримку та виховання культури ненасильства в шкільному середовищі [36].

В Україні існують законодавчі акти та нормативні документи, що регулюють питання профілактики та боротьби з булінгом, і мають особливе значення для соціальних педагогів [21]. Ось ключові з них:

- Закон України «Про освіту» [16];
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- Закон України «Про охорону дитинства» [17];
- Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» [18];
- Наказ МОН від 22.05.2018 № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 "Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти" [31].

Соціальні педагоги повинні бути ознайомлені з цими законами та нормативними актами, оскільки вони забезпечують правову основу для їхньої діяльності в сфері профілактики та боротьби з булінгом [42, с.293-302]. Виконання вимог цих документів сприяє створенню безпечного освітнього середовища та захисту прав дітей.

Висновки до розділу

Проблема булінгу у школах є актуальною та багатогранною, впливаючи на психоемоційний стан учнів і навчальний процес в цілому. Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Булінг проявляється в різних формах, а саме фізичній, економічній, психологічній та сексуальній. Більше того, новою формою є кібербулінг. Кожна з цих форм має специфічні характеристики та способи впливу на жертву.

Булінг зумовлюється комплексом факторів, таких як особисті риси агресора, соціальні умови, родинні стосунки та культура спілкування в колективі. Важливу роль відіграють також психологічні особливості як булера, так і жертви.

Наслідки булінгу можуть бути дуже серйозними і включають психологічні травми, погіршення фізичного здоров'я, зниження академічної успішності, а також соціальну ізоляцію. Довготривалі наслідки можуть впливати на майбутнє життя жертви.

Школи мають вирішальну роль у запобіганні та подоланні булінгу. Ефективні антибулінгові програми, підготовка педагогів до виявлення та реагування на булінг, створення підтримуючої атмосфери є ключовими заходами у боротьбі з цим явищем.

Впровадження освітніх програм для учнів, батьків та вчителів, що спрямовані на підвищення обізнаності про булінг та його наслідки, є важливими для створення безпечного шкільного середовища. Психологічна підтримка та консультування для жертв та агресорів також є важливою складовою комплексного підходу.

Подальше дослідження цього аспекту поглядає у вивченні ефективності різних методів боротьби з булінгом, а також розробки нових підходів до профілактики цього явища. Особлива увага має бути приділена впливу культурних та соціально-економічних факторів на прояви булінгу.

Таким чином, проведене дослідження підкреслює важливість системного підходу до вирішення проблеми булінгу, що включає активну участь усіх зацікавлених сторін – учнів, батьків, педагогів та адміністрації навчальних закладів.

Підсумовуючи, булінг у школах є складною проблемою, яка потребує комплексного підходу для її вирішення. Необхідно об'єднати зусилля батьків, вчителів, шкільної адміністрації та самих учнів для створення безпечного та підтримуючого навчального середовища.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В БОРОТБІ З БУЛІНГОМ СЕРЕД УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

2.1 Діагностичне вивчення залученості соціального педагога в роботу з протидії булінгу серед учасників освітнього процесу

Під час проходження переддипломної практики у Ясенівській гімназії Ярмолинецької селищної ради Хмельницької області, нами проведено емпіричне дослідження щодо ролі соціального педагога в роботі з протидією булінгу в освітньому процесі.

Вибірка досліджуваних становила загалом 39 людини. Для успішної реалізації на етапі діагностики ми використали наступні методики:

1. Опитування серед учнів 7-9 класів на тему «Розуміння поняття «булінг», його форми, учасники, причини та наслідки»;
2. Анкета серед учителів школи на тему «Протидія булінгу в освітньому просторі»;
3. Методика Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стратегій вирішення конфліктних ситуацій.

15 лютого 2024 року серед учнів 7, 8 та 9 класів було проведено опитувальник на тему «Розуміння поняття «булінг», його форми, учасники, причини та наслідки». Участь взяло 22 учасників віком 12-15 років, серед них 10 дівчат і 12 хлопців. Учасникам було надано онлайн посилання на анкету з короткими відповідями «Так», «Ні», «Не можу визначитись», на наступні 10 запитань (див. *Додаток А*).

По закінченню аналізу даних, ми отримали наступні результати. На перше запитання «Чи зустрічались ви з терміном «булінг»?» - 18 учнів відповіли «Так»; 0 учнів відповіли «Ні»; 4 респонденти відповіли «Не можу

визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіло 82%, «Ні» відповіло 0%, «Не можу визначитись» 18%.

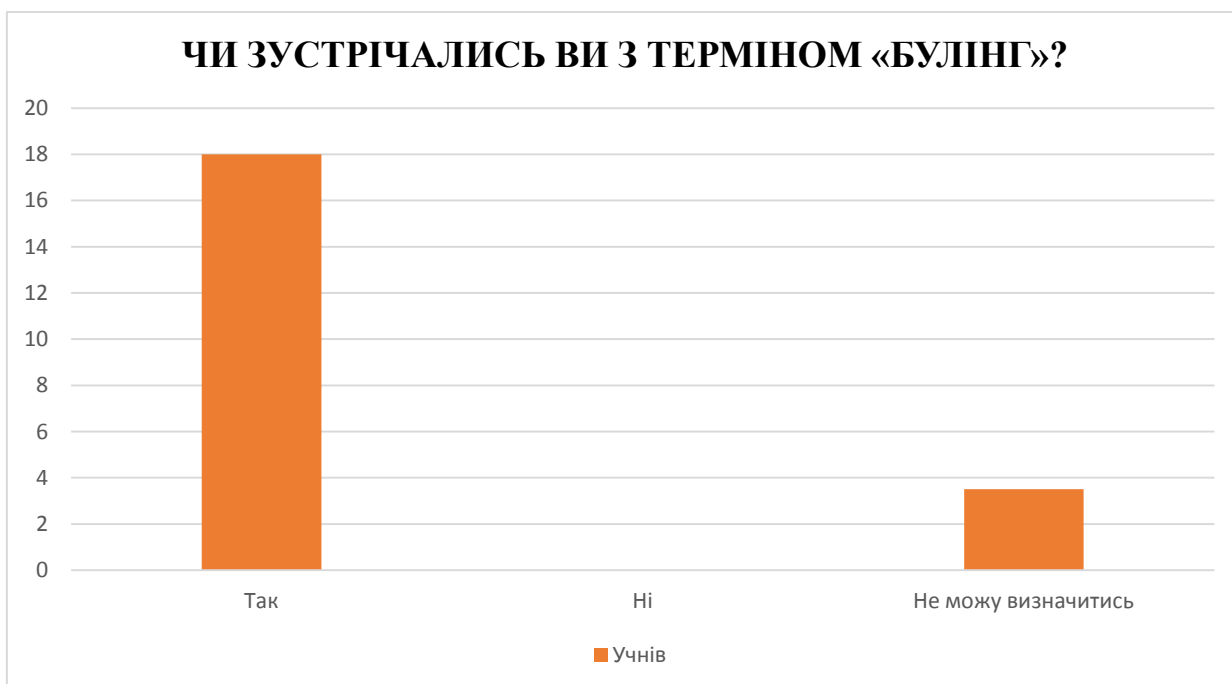

Рисунок 2.1 – «Питання №1 опитувальника в числах»

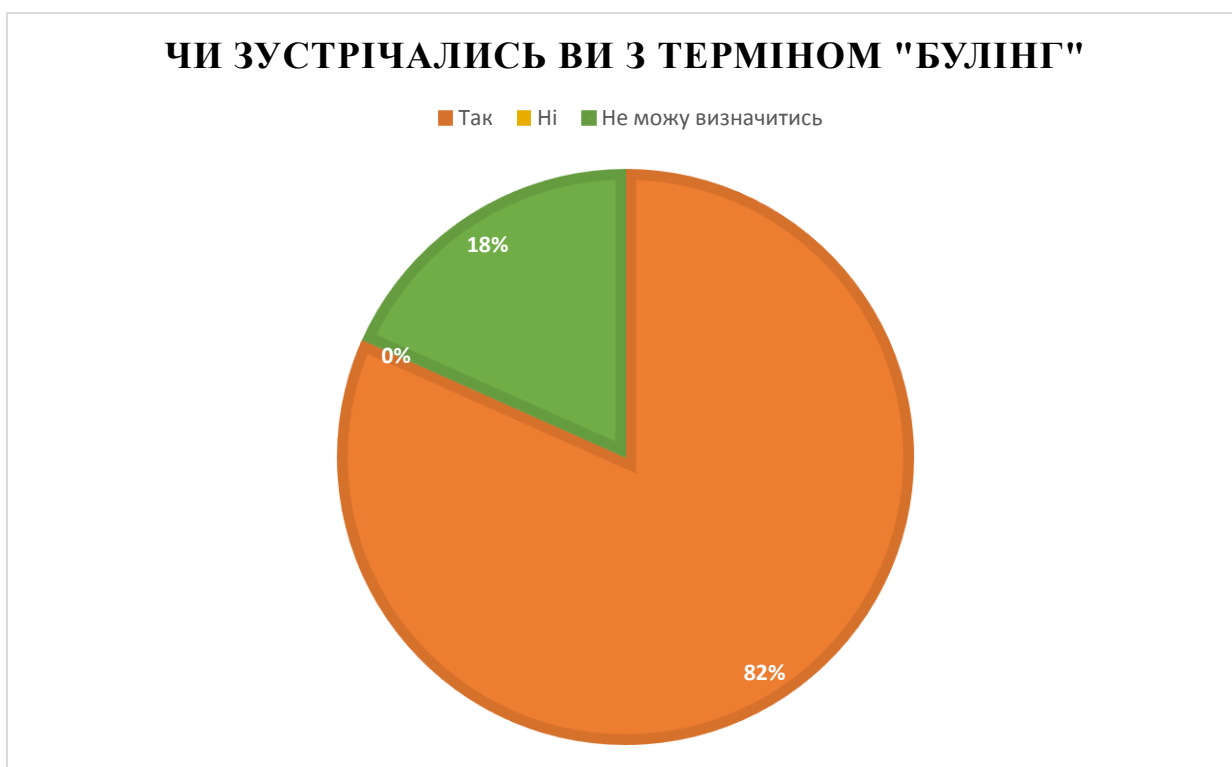

Рисунок 2.2 – «Питання №1 опитувальник у відсотках»

На питання №2 «Відомо вам зміст поняття «булінг»?» - 16 здобувачів освіти відповіли, що «Так», 1, що «Ні», та 5 «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіло 74%, «Ні» відповіло 3%, «Не можу визначитись» 23%.

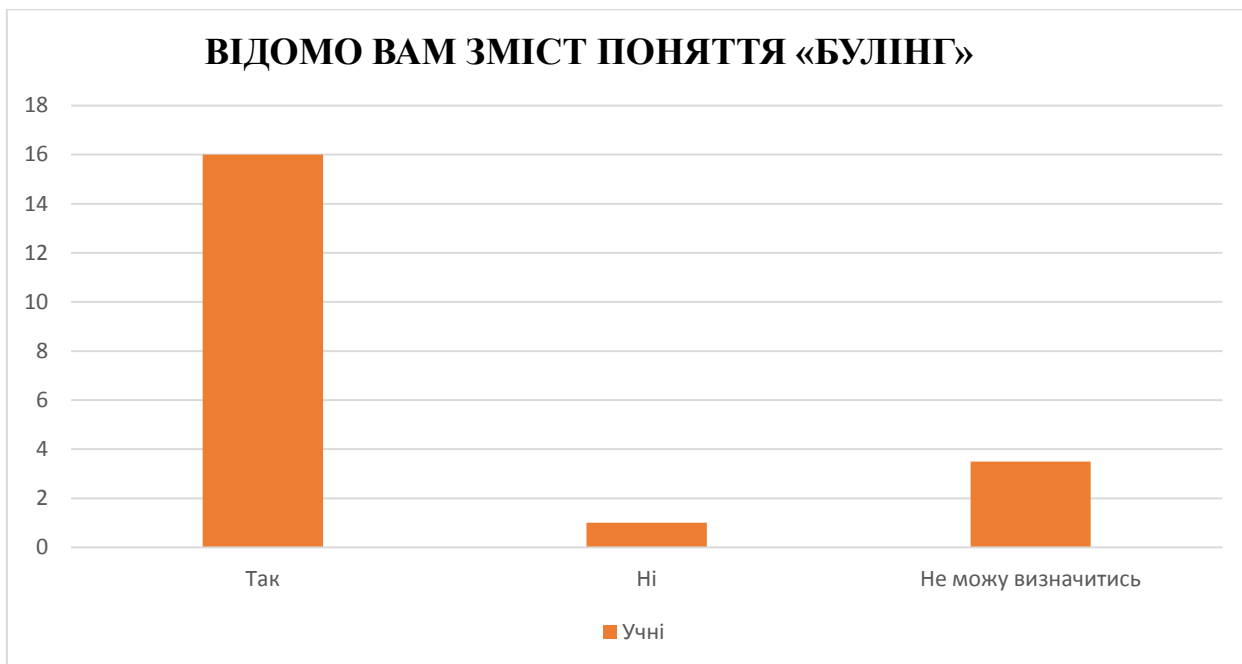

Рисунок 2.3 – «Питання №2 опитувальника в числах»

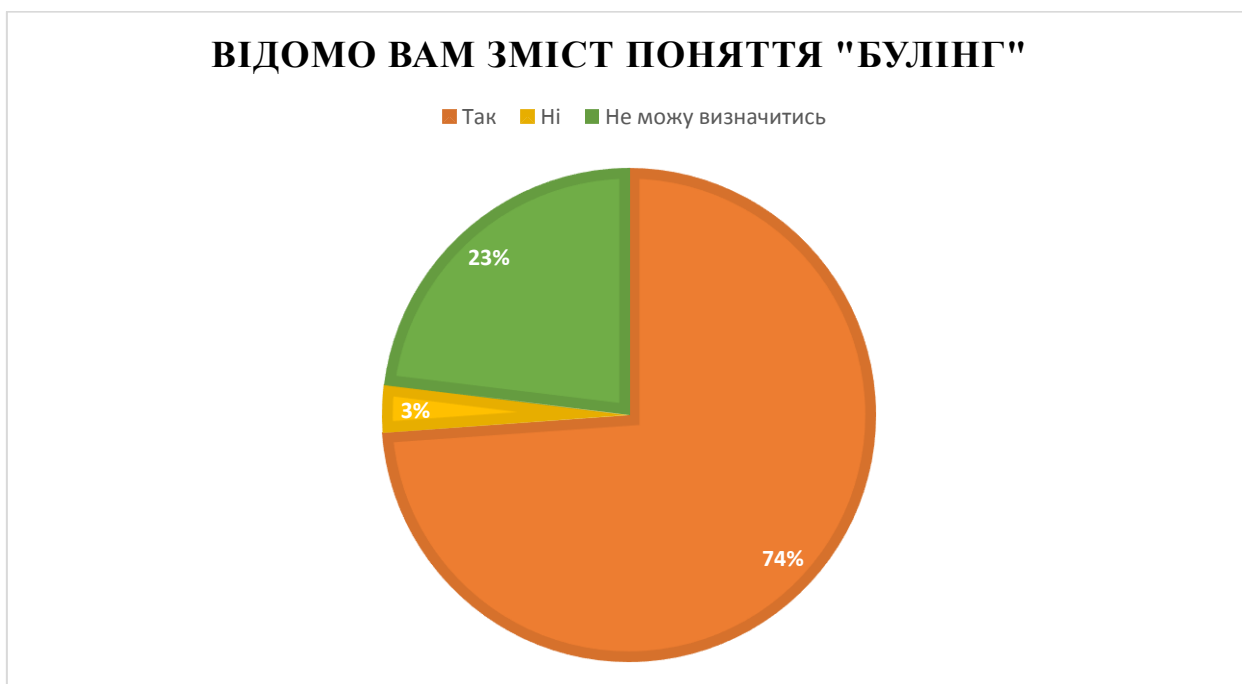

Рисунок 2.4 – «Питання №2 опитувальник у відсотках»

На третє питання «Знаєте, які є форми булінгу?», 16 відповіли «Так», 1 респондент відповів «Ні», 5 обрали варіант «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіло 73%, «Ні» відповіло 4%, також 23% «Не можу визначитись».

Рисунок 2.5 – «Питання №3 опитувальника в числах»

Рисунок 2.6 – «Питання №3 опитувальник у відсотках»

Четверте запитання звучало так, «Чи відомо вам хто може бути учасником булінгу?» на нього 15 учнів сказали, що «Так», 2 відповіли, що «Ні», і знову ж 5 обрали варіант «Не можу визначитись». Якщо брати данні у

відсотках, то «Так» відповіло 68%, «Ні» відповіло 9%, «Не можу визначитись» 23%.

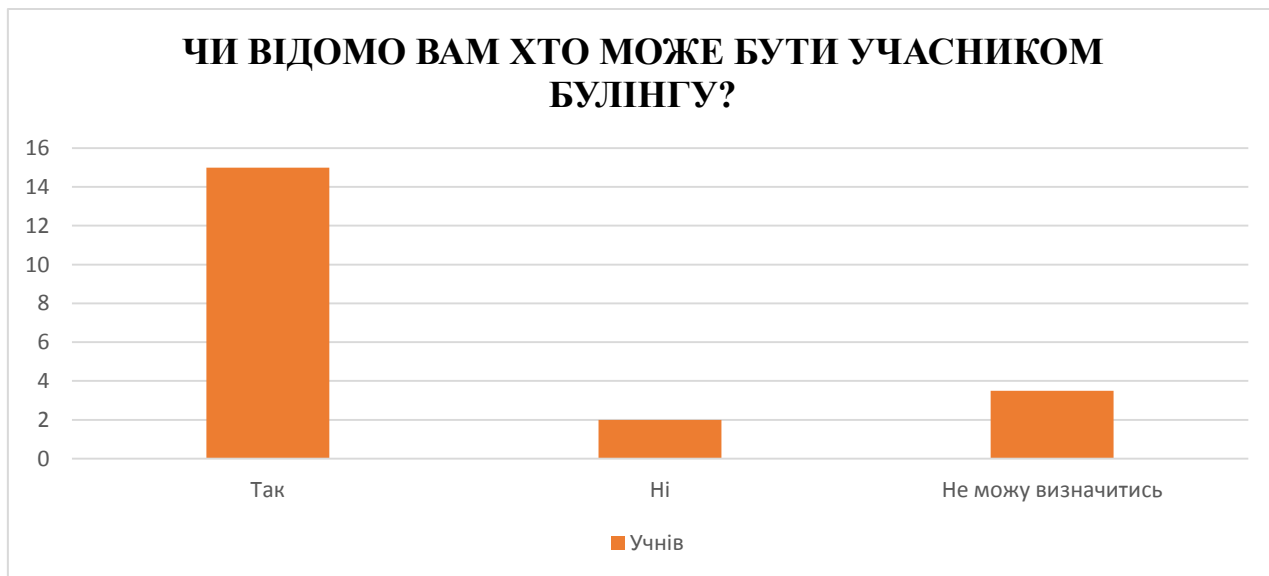

Рисунок 2.7 – «Питання №4 опитувальника в числах»

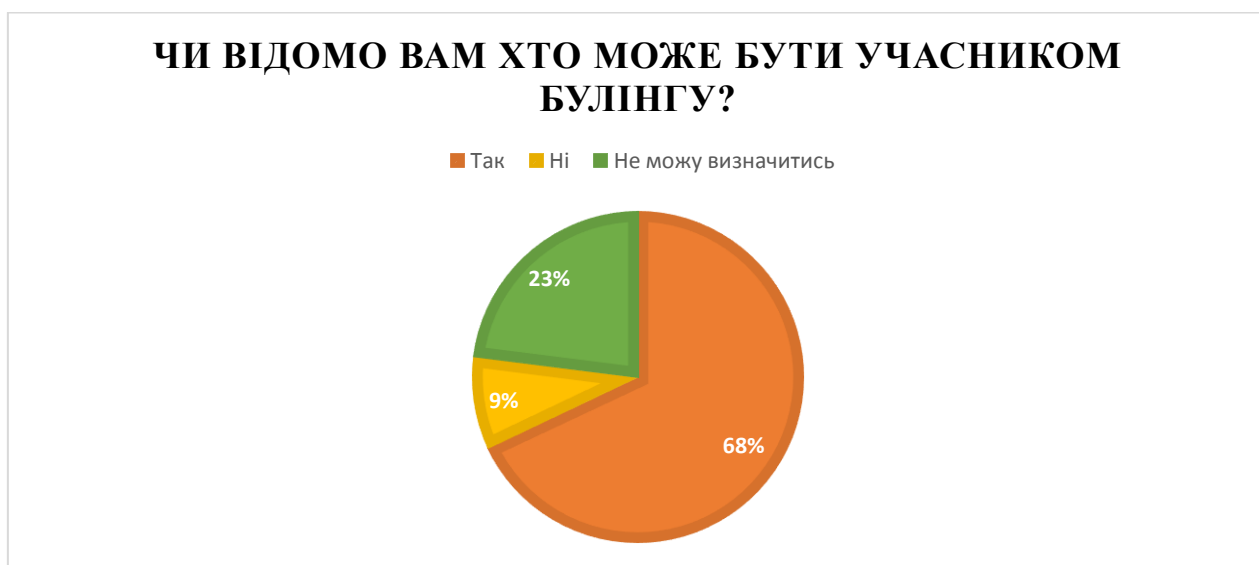

Рисунок 2.8 – «Питання №4 опитувальник у відсотках»

На запитання №5 «Як ви, пошкодження особистих речей під час уроків буде вважатись булінгом?», 16 учнів відповіли «Так», 1 відповів, що «Ні», 5 знову ж таки відповіли «Не можу визначитись». Якщо говоримо про відсоткове співвідношення, то «Так» відповіли 73%, «Ні» відповіли 4%, «Не можу визначитись» 23%.

Рисунок 2.3 – «Питання №5 опитувальника в числах»

Рисунок 2.10 – «Питання №5 опитувальник у відсотках»

Питання №6 «Як ви гадаєте, поширення образливих чуток сексуального характеру можна вважати булінгом?» дало такі результати – 15 учнів відповіли «Так», лише 1 відповів «Ні», 6 обрали «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіли 68%, «Ні» відповіли 5%, 27% відповіли «Не можу визначитись».

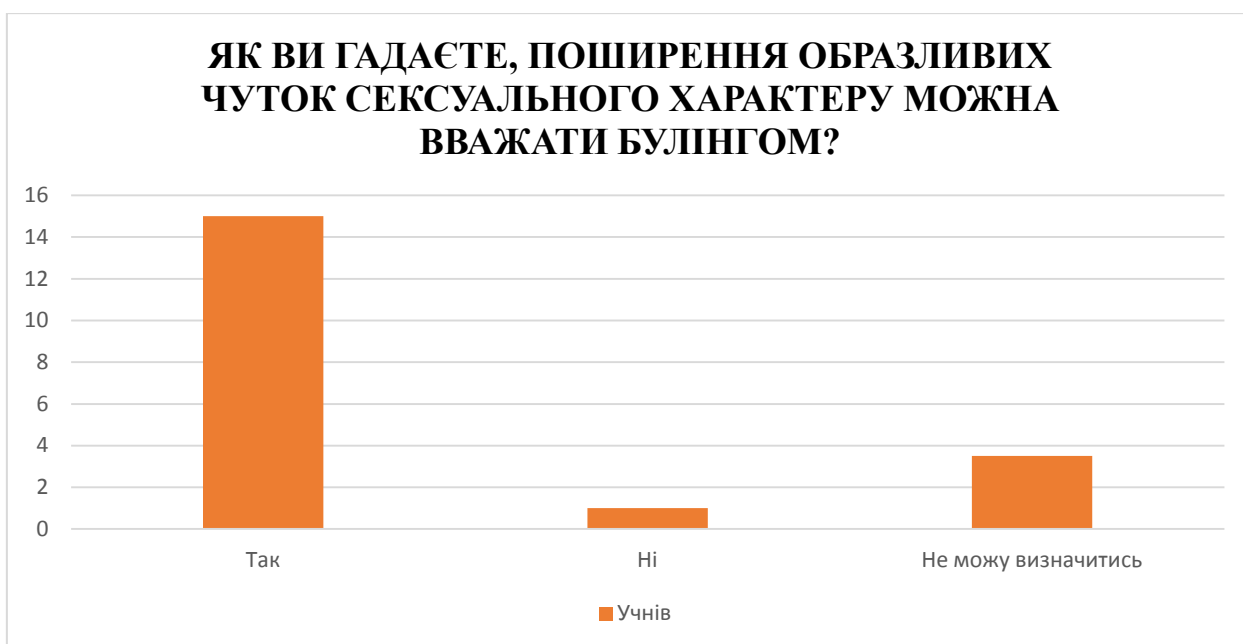

Рисунок 2.11 – «Питання №6 опитувальника в числах»

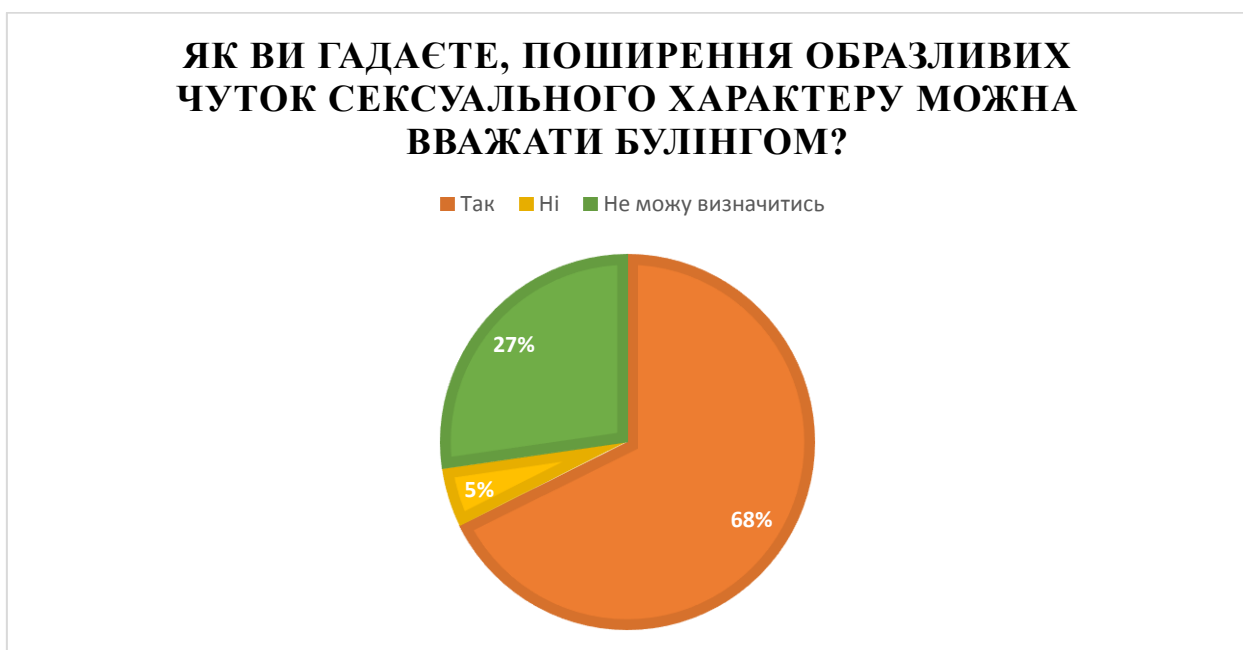

Рисунок 2.12 – «Питання №6 опитувальник у відсотках»

Сьоме питання «Чи ставали ви жертвою булінгу?» показало те, що 18 здобувачів освіти жодного разу не ставали жертвою булінгу, і тільки 2 відповіли «Так», а також 2 відповіли «Не могу визначитись». Коли беремо данні у відсотках, то «Так» відповіли 9%, «Ні» відповіли 82%, «Не могу визначитись» відповіли також 9%.

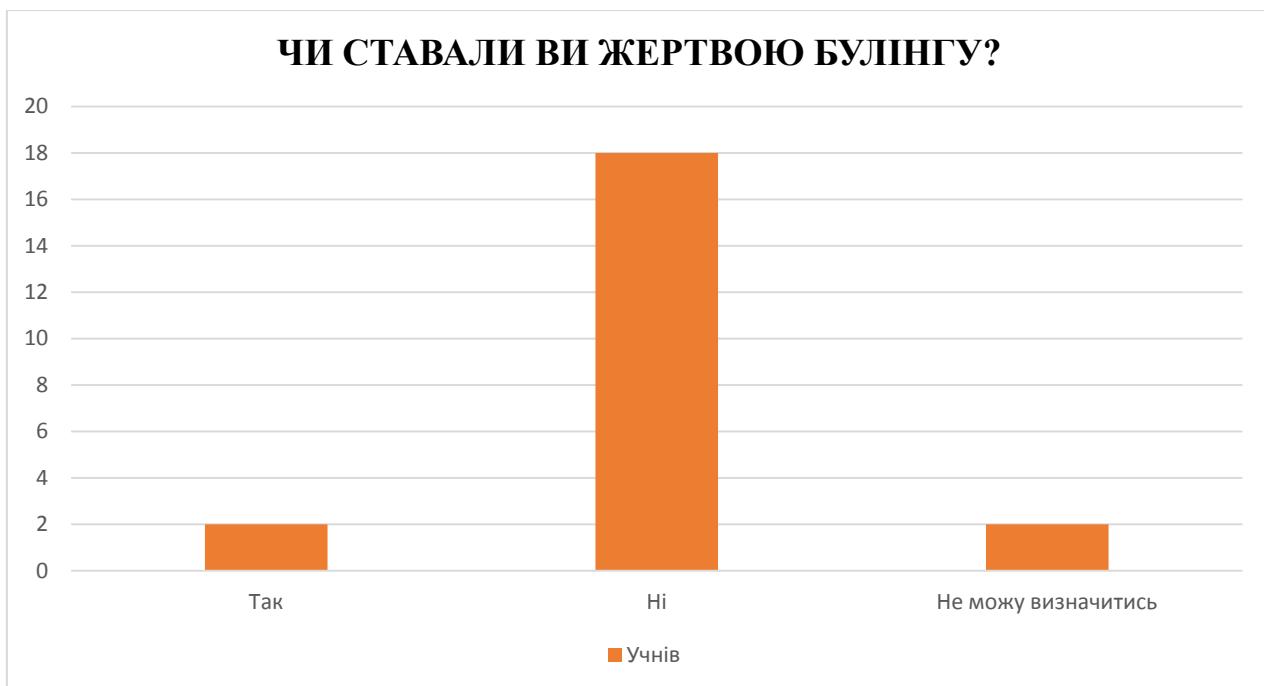

Рисунок 2.13 – «Питання №7 опитувальника в числах»

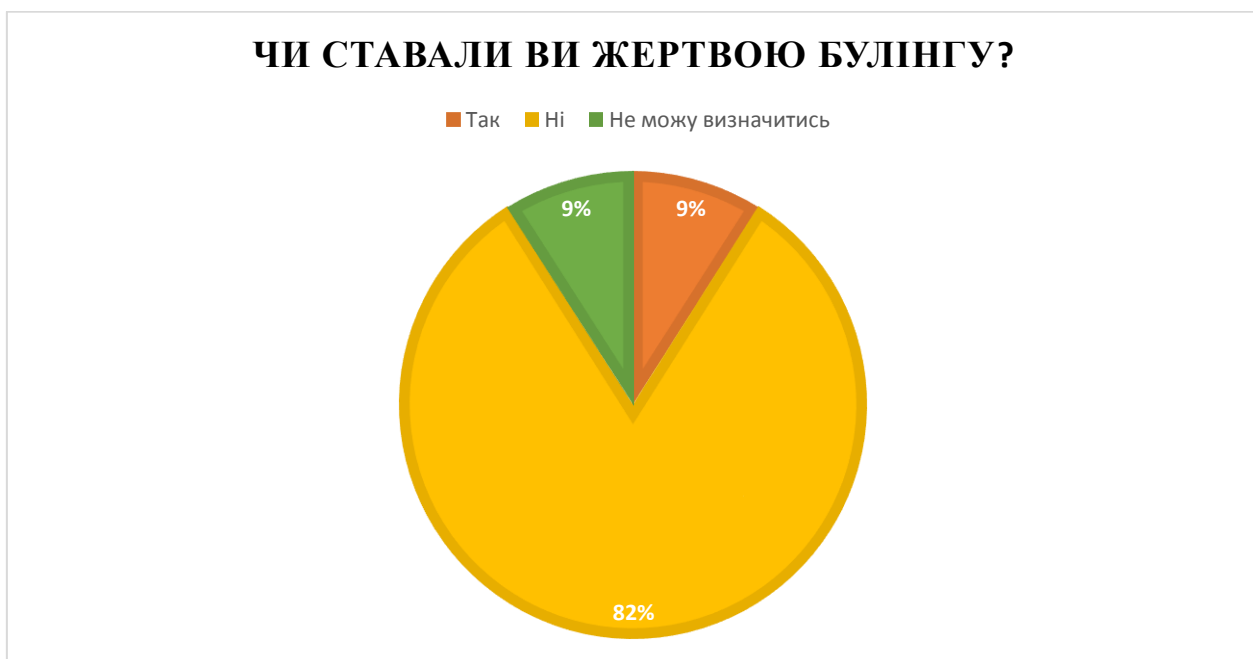

Рисунок 2.14 – «Питання №7 опитувальник у відсотках»

Питання №8 звучало так «Чи спостерігали ви прояви булінгу від учнів до вчителів?». На нього 4 учнів ствердно відповіли «Так», 13 відповіло, що «Ні», а 5 «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіли 18%, «Ні» відповіли 59%, «Не можу визначитись» 23%.

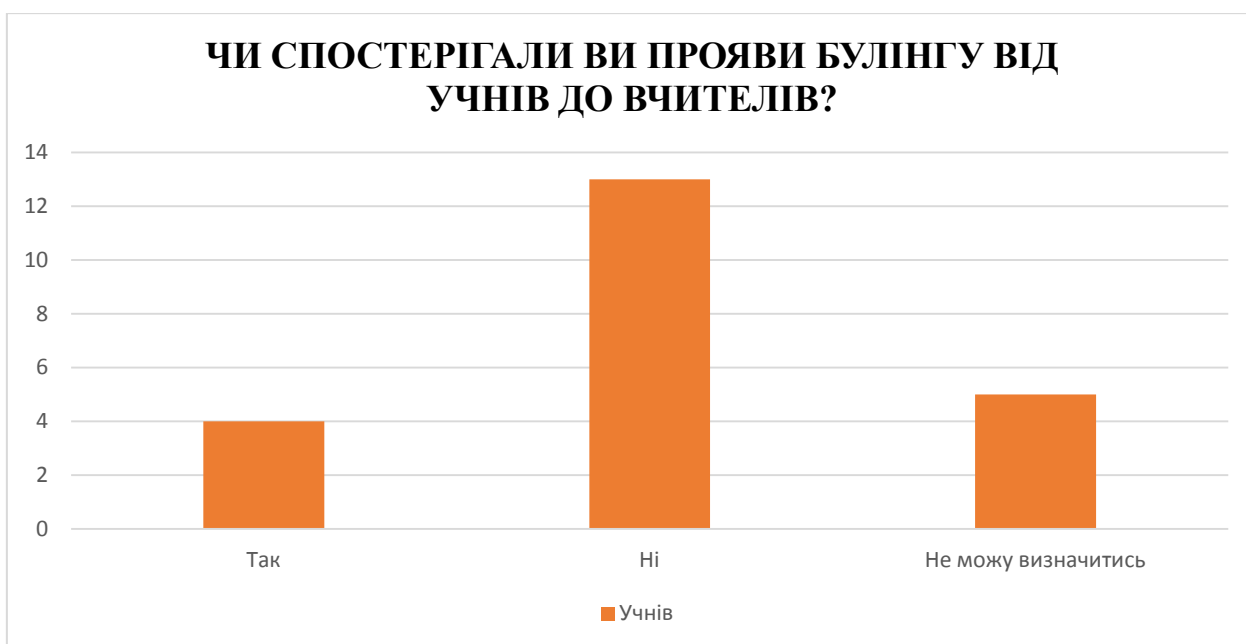

Рисунок 2.15 – «Питання №8 опитувальника в числах»

Рисунок 2.16 – «Питання №8 опитувальник у відсотках»

На запитання №9 «Чи знаєте ви як потрібно діяти коли стали жертвою або спостерігачем булінгу?» 8 учнів ствердно сказали, що «Так», 3 учні відповіли «Ні», і 11 відповіли «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіли 36%, «Ні» відповіли 14%, «Не можу визначитись» 50%.

Рисунок 2.17 – «Питання №9 опитувальника в числах»

Рисунок 2.18 – «Питання №9 опитувальник у відсотках»

Останнє з запропонованих питань звучить наступним чином «Чи хотіли б отримати більше інформації про те як реагувати та протидіяти у ситуації булінгу?». 19 учнів відповіли, що «Так», 1 відповідь, що «Ні», та 2 відповіді, що «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіли 86%, «Ні» відповіли 5%, «Не можу визначитись» 9%.

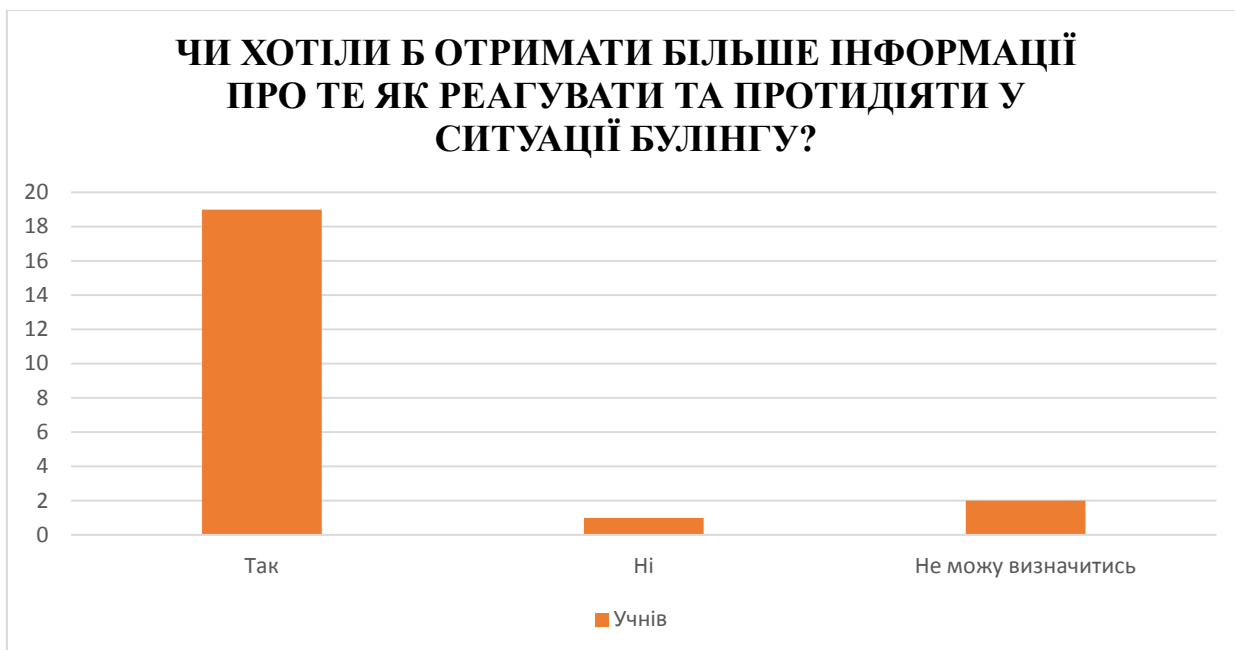

Рисунок 2.19 – «Питання №10 опитувальника в числах»

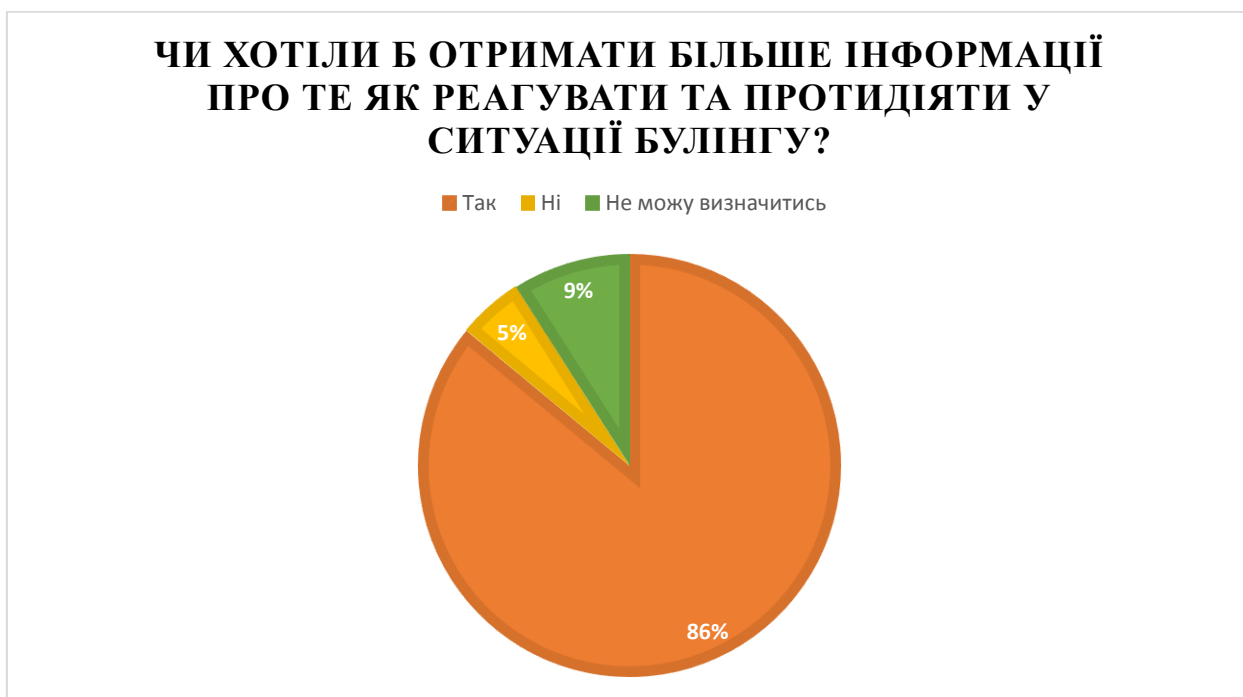

Рисунок 2.20 – «Питання №10 опитувальник у відсотках»

Отож проаналізувавши анкету ми дійшли спільного висновку, що 82% (18 респондентів) зустрічались з терміном «булінг», 0% (відсутні відповіді респондентів) не зустрічались з терміном «булінг», і лише 18% (4 респонденти) не змогли визначитись.

Близько 73% (16 респондентів) знають зміст поняття «булінг», лише 4% (1 респондент) відповів, що не знає зміст поняття «булінг», а 23% (5 респондентів) не можуть визначитись з відповіддю.

Завдяки опитуванню нами визначено, що 73% (16 респондентів) знають які є форми булінгу, 4% (1 респондент) не знає які є форми булінгу, вкотре 23% (5 респондентів) не змогли визначитись.

Також близько 68% (15 респондентам) відомо хто може бути учасником булінгу, 9% (2 респондента) не знають хто може бути учасником булінгу, і 23% (5 респондентам) було важко визначитись з відповіддю.

Якщо аналізувати чи розуміють здобувачі освіти, що пошкодження особистих речей під час уроків буде вважатись булінгом, то 73% (16 респондентів) переконані, що так, 4% (1 респондент) відповів, що ні, та 23% (5 респондентам) було важко визначитись.

Також хочемо зазначити, що 68% (15 респондентів) гадають, що поширення чуток сексуального характеру можна вважати булінгом, 5% (1 респондент) вважаю, що це не буде булінгом, а ось 27% (6 респондентів) не змогли визначитись у цьому питанні.

Якщо говорити про те, чи ставали здобувачі освіти жертвою булінгу, то 9% (2 респондентів) говорять, що так, 82% (18 респондентів) зазначили, що не ставали жертвами булінгу, інші 9% (2 респондентів) не змогли визначитись.

На запитання «Чи спостерігали ви прояви булінгу від учнів до вчителів?», 18% (4 респондентів) відповіли ствердно, 59% (13 респондентів) говорять, що не спостерігали прояви булінгу від учнів до вчителів, 23% (5 респондентам) було важко визначитись.

Отож майже 36% (8 респондентів) знають як потрібно діяти коли стали жертвою чи навіть спостерігачем булінгу, 14% (3 респонденти) зазначили, що не знають як діяти в ситуації булінгу, і 50% (11 респондентів) не можуть визначитись з відповіддю.

І на останнє запитання «Чи хотіли б отримати більше інформації про те як реагувати та протидіяти в ситуації булінгу», 86% (19 респондентів) відповіли «Так», 5% (1 респондент) не цікавить така інформація, та лише 9% (2 респондентів) не змогли визначитись.

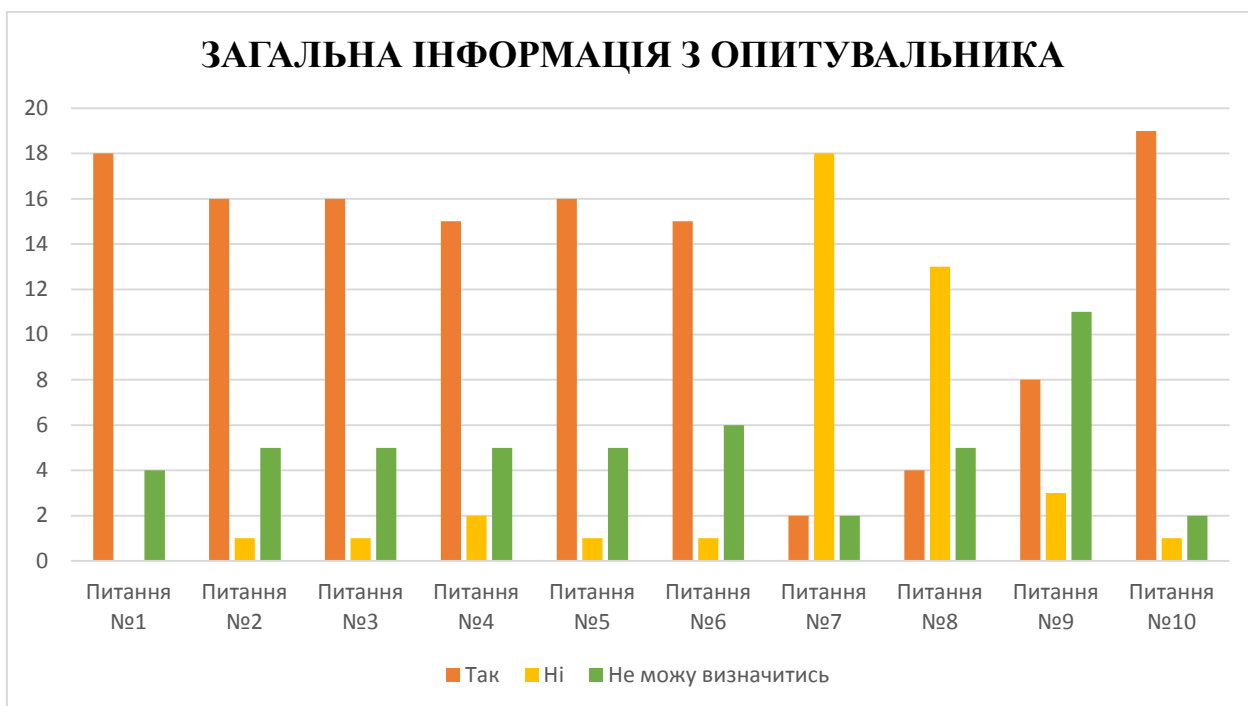

Рисунок 2.21 – «Зведена інформація по опитувальнику у числах»

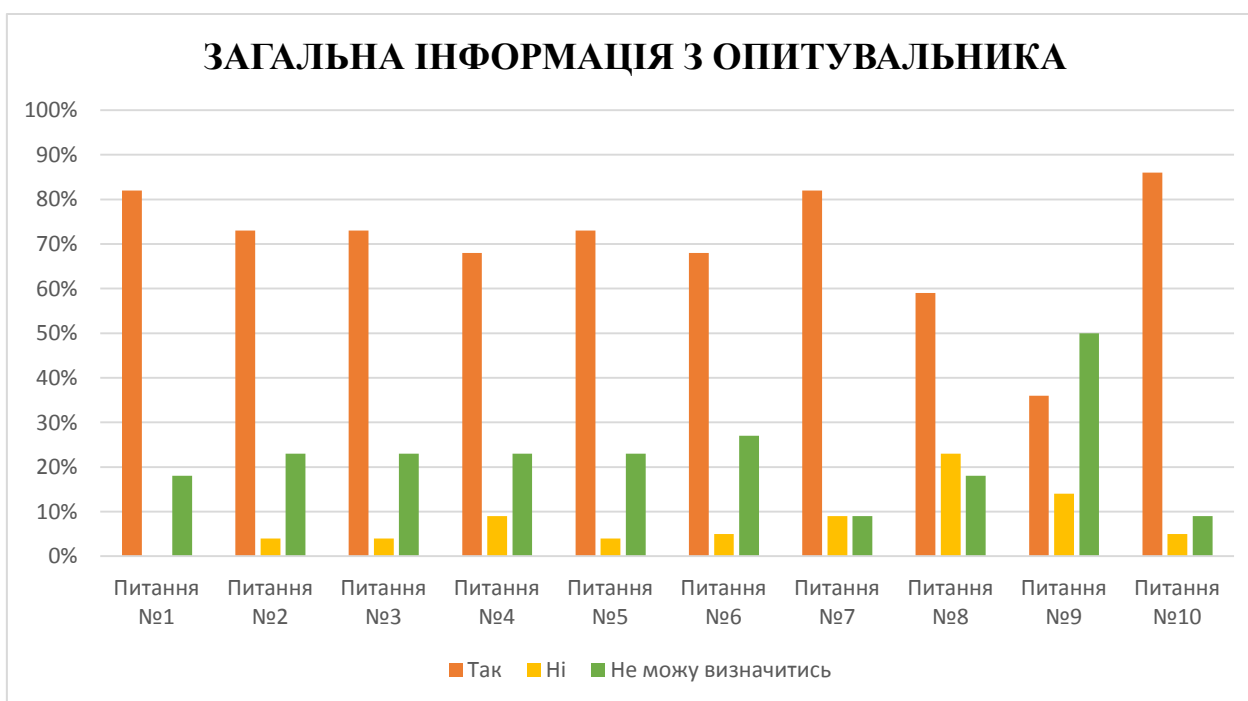

Рисунок 2.22 – «Зведена інформація по опитувальнику у відсотках»

Також, серед педагогічних працівників закладу освіти, було проведено анкетування на тему «Протидія булінгу в освітньому просторі». Участь взяло 18 вчителів із педагогічним стажем роботи від 8 до 40 років і більше. Серед них 16 жінок та 2 чоловіків. Учителям було надано наступні запитання (див. *Додаток Б*).

Результати по завершенню анкетування такі:

На запитання №1 «Чи відомо вам зміст поняття "булінг"» - 17 вчителів обрали варіант «Так», 1 «Ні», 0 «Не можу визначитись». Якщо брати данні у відсотках, то «Так» відповіли 94%, «Ні» 0%, «Не можу визначитись» 6%.

Рисунок 2.23 – «Питання №1 анкетування у числах»

Рисунок 2.24 – «Питання №1 анкетування у відсотках»

Питання друге звучить так «Чи зустрічались ви з випадками булінгу за свій педагогічний досвід?» педагогічні працівники відповіли так – 7 «Ніколи не зустрічались», 0 «Часто», 6 «Майже ніколи», 1 «Постійно», 4 «Іноді». Якщо брати данні у відсотках, то «Ніколи не зустрічались» відповіли 39%, «Часто» 0%, «Майже ніколи» 33%, «Постійно» 6%, «Іноді» 22%.

Рисунок 2. 25 – «Питання №2 анкетування у числах»

Рисунок 2. 26 – «Питання №2 анкетування у відсотках»

На запитання «Які методи вирішення системних конфліктів під час освітнього процесу ви використовуєте?» жоден із учасників не обрав «Суперництво», 10 учасників обрали «Компроміс», 5 обрали «Пристосування», 2 обрали «Відступ», більшість, а саме 10 учасників обрали «Співробітництво». Якщо брати дані у відсотках, то «Співробітництво» 0%, «Компроміс» 37%, «Пристосування» 19%, «Відступ» 7%, «Співробітництво» 37%.

Рисунок 2. 27 – «Питання №3 анкетування у числах»

Рисунок 2. 28 – «Питання №3 анкетування у відсотках»

На четверте запитання «Якими психолого-педагогічними методами, на вашу думку, має забезпечуватись мирний клімат в освітньому закладі», учителі зазначили такі варіанти: «Медіація однолітків» 3, «Перенаправлення до спеціальних фахівців» 2, «Тренінги» 6, «Превентивні заходи» 6, «Менторство інших фахівців» 3, «Відновні практики» 3. Якщо брати дані у відсотках, то «Медіація однолітків» 13%, «Перенаправлення до інших фахівців» 9%, «Тренінги» 26%, «Превентивні заходи» 26%, «Менторство інших фахівців» 13%, «Відновні практики» 13%.

Рисунок 2. 29 – «Питання №4 анкетування у числах»

Рисунок 2. 30 – «Питання №4 анкетування у відсотках»

Останнє запитання з анкети дало наступні результати «Які побажання/рекомендації щодо боротьби з булінгом ви можете надати соціальному педагогу вашої школи?», значна частина учасників зазначила, що важливо не уникати конфліктів, не ігнорувати звернення колег та учнів. Більша половина учасників зауважила необхідність залучення в освітній процес спеціальних фахівців, менторів, тренерів, спікерів, для проведення превентивних заходів.

Проаналізувавши усі анкети, ми дійшли висновку, що лише 6% (1 респондент) обрав «Не можу визначитись» в розумінні поняття «булінг», 94% (17 учасників) обрали варіант «Так».

Якщо аналізувати питання про те, чи зустрічались педагоги з випадками булінгу за свій педагогічний досвід, то 39% опитуваних (7 респондентів) ніколи не зустрічались із цим, 0% (0 респондентів) обрало «Часто», 33% (6 респондентів) майже ніколи не зустрічались з булінгом, а ось 6% (1 респондент) зустрічається 0 з булінгом постійно, та 22% (4 респондента) іноді зустрічаються з булінгом.

Також хочемо зазначити, що 37% опитуваних (10 респондентів) обирають «Компроміс», як метод вирішення системних конфліктів під час освітнього процесу, 0% (0 респондентів) за «Суперництво», 19% (5 респондентів) обрали «Пристосування», 7% (2 респонденти) обрали «Відступ», 37% (10 респондентів) методом вирішення конфліктів обрали «Співробітництво».

Аналізуючи відповіді на запитання «Якими психолого-педагогічними методами, на вашу думку, має забезпечуватись мирний клімат в освітньому закладі?» було визначено, що більшість учасників переконана у важливості таких методів роботи, як «Превентивні заходи» 26% респондентів та «Тренінги» 26% респондентів. Також до важливих напрямків роботи було віднесено «Медіацію однолітків» 13% респондентів, «Перенаправлення до

інших фахівців» 9% респондентів, «Менторство» 13% респондентів, а також «Відновні практики» - 13% респондентів.

На останнє запитання «Які побажання/рекомендації щодо боротьби з булінгом ви можете надати соціальному педагогу вашої школи?» значна частина опитуваних учасників зазначила про важливість дотримання професійних компетентностей соціального педагога. Зазначили, що важливо говорити про наявні конфлікти одразу, не замовчувати їх, а також не ігнорувати звернення колег та учнів. Наголосили на великому значення залучення інших фахових спеціалістів до процесу та не забувати про залучення батьків.

Серед учнів 7-9 класів було проведено методику Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стратегій вирішення конфліктних ситуацій. На кожен із запропонованих висловів потрібно обрати варіант, що відповідає діям підлітка під час конфлікту. Участь взяло 22 учні віком 12-15 років, а саме 10 дівчат та 12 хлопців. Варіанти відповідей, що були запропоновані учасникам «Відповідає в усіх випадках», «Відповідає у більшості випадків», «Деколи відповідає», «Відповідає, але дуже рідко», «Ніколи не відповідає», на наступні запитання (див. *Додаток В*).

Результати дослідження виявили, що на твердження «Від суперечки легше утриматися, ніж потім здихатися її» - 5 учнів відповіли, що «Відповідає в усіх випадках», 7 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 4 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», лише 3 обрали «Відповідає, але дуже рідко», також 3 респонденти відповіли «Ніколи не відповідає».

Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 23%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 32%, «Деколи відповідає» відповіли 18%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 13%, «Ніколи не відповідає» також 13%.

Рисунок 2. 31 – «Питання №1 анкетування у числах»

Рисунок 2. 32 – «Питання №1 анкетування у відсотках»

Другий вислів звучить так, «Якщо ви не можете примусити людину думати так, як ви робите, то примусіть її робити так, як ви думаєте», на нього 2 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», більшість учасників, а саме 8 вибрали «Відповідає у більшості випадків», 7 респондентів обрали «Деколи відповідає», 5 вибрали «Відповідає, але дуже рідко». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх

випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 36%, «Деколи відповідає» 32%, «Відповідає, але дуже рідко» 23%, «Ніколи не відповідає» 0%.

Рисунок 2. 33 – «Питання №2 анкетування у числах»

Рисунок 2. 34 – «Питання №2 анкетування у відсотках»

На прислів'ї «Теплі слова розтоплюють холодні серця» - 4 респондента відповіли «Відповідає в усіх випадках», 6 обрали «Відповідає у більшості випадків», 7 відповіли «Деколи відповідає», 4 відповіли «Відповідає, але дуже рідко», та 1 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх випадках»

18%, «Відповідає у більшості випадків» 27%, «Деколи відповідає» 32%, «Відповідає, але дуже рідко» 18%, «Ніколи не відповідає» лише 5%.

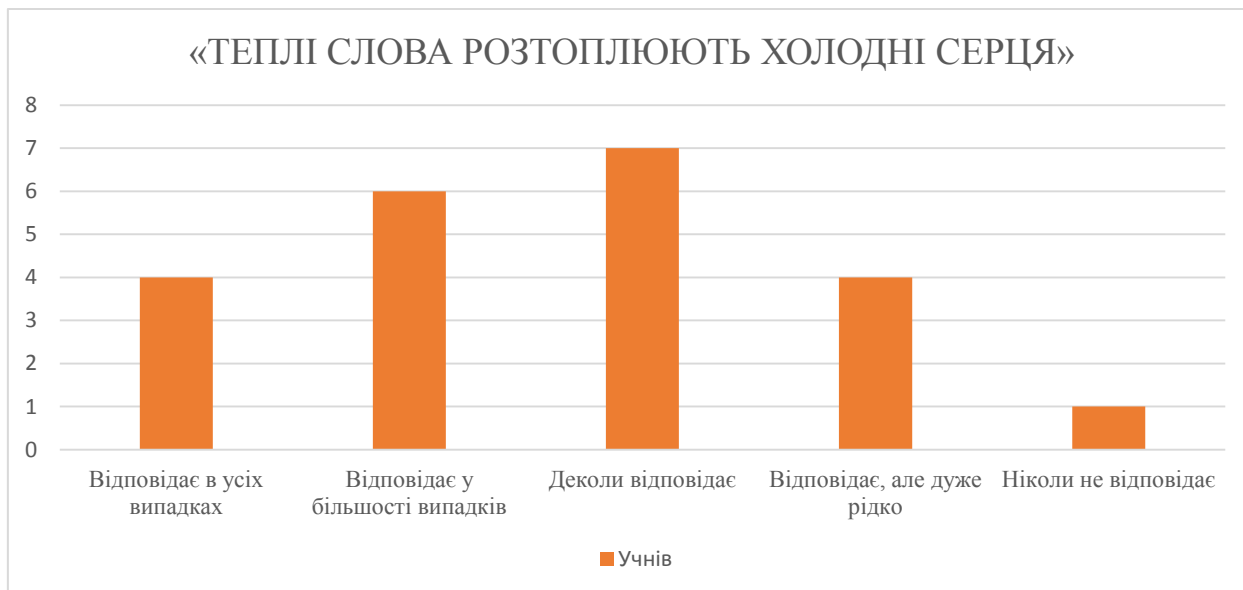

Рисунок 2. 35 – «Питання №3 анкетування у числах»

Рисунок 2. 36 – «Питання №3 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Послуга за послугу». Лише 1 учень відповів «Відповідає в усіх випадках», 3 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 7 учнів обрали «Деколи відповідає», аж 9 респондентів обрали «Відповідає, але дуже рідко», 2 учнів відповіли «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в

усіх випадках» лише 4%, «Відповідає у більшості випадків» 14%, «Деколи відповідає» 32%, «Відповідає, але дуже рідко» аж 41%, «Ніколи не відповідає» 9%.

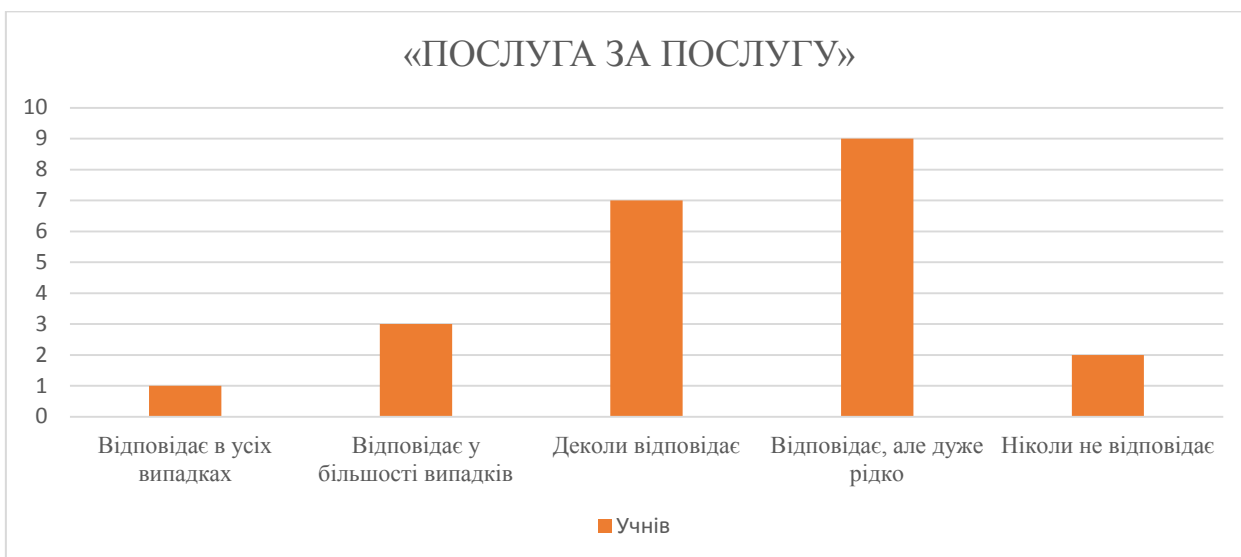

Рисунок 2. 37 – «Питання №4 анкетування у числах»

Рисунок 2. 38 – «Питання №4 анкетування у відсотках»

Вислів №5 «Давай приходь і подумаємо разом» дав такі результати – 2 учнів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 4 за «Відповідає у більшості випадків», 9 обрали «Деколи відповідає», 7 за «Відповідає, але дуже рідко». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх

випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 18%, «Деколи відповідає» 41%, «Відповідає, але дуже рідко» аж 32%, «Ніколи не відповідає» 0%.

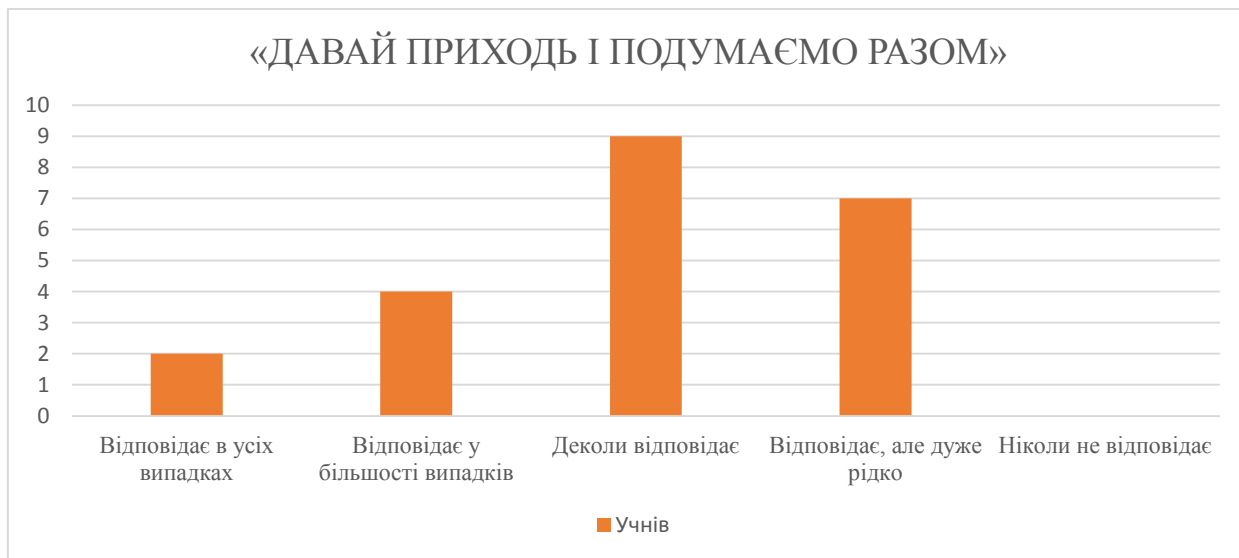

Рисунок 2. 39 – «Питання №5 анкетування у числах»

Рисунок 2. 40 – «Питання №5 анкетування у відсотках»

Шостий вислів звучить так, «Під суперечки заслуговує на похвалу той, хто перший замовкне», на нього 2 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 6 вибрали «Відповідає у більшості випадків», 8 респондентів обрали «Деколи відповідає», 4 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», 2 відповіли «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому

співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 27%, «Деколи відповідає» 37%, «Відповідає, але дуже рідко» 17%, «Ніколи не відповідає» 9%.

Рисунок 2. 41 – «Питання №6 анкетування у числах»

Рисунок 2. 42 – «Питання №6 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Чия сила, того й правда». 5 учнів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 6 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 4 учнів обрали «Деколи відповідає», так само 4 учні обрали «Відповідає, але дуже рідко», 3 учнів відповіли «Ніколи не

відповідає». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» лише 23%, «Відповідає у більшості випадків» 27%, «Деколи відповідає» 18%, «Відповідає, але дуже рідко» 18%, «Ніколи не відповідає» 14%.

Рисунок 2. 43 – «Питання №7 анкетування у числах»

Рисунок 2. 44 – «Питання №7 анкетування у відсотках»

На прислів'ї «Солодкі слова роблять солодким рух уперед» - 6 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 5 обрали «Відповідає у більшості випадків», 6 відповіли «Деколи відповідає», 4 відповіли

«Відповідає, але дуже рідко», та 1 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх випадках» 27%, «Відповідає у більшості випадків» 23%, «Деколи відповідає» 27%, «Відповідає, але дуже рідко» 18%, «Ніколи не відповідає» лише 5%.

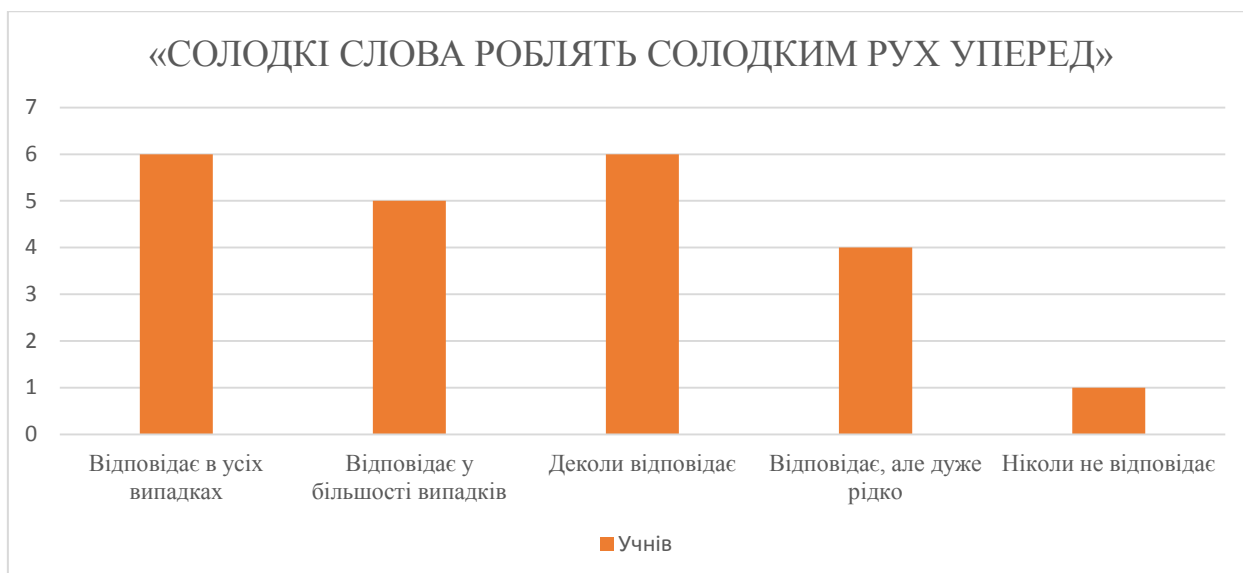

Рисунок 2. 45 – «Питання №8 анкетування у числах»

Рисунок 2. 46 – «Питання №8 анкетування у відсотках»

Вислів №9 «Краще синиця у жмені, аніж журавель у небі» дав такі результати – аж 8 учасників обрали «Відповідає у більшості випадків», так

само 8 обрали «Деколи відповідає», та 6 за «Відповідає, але дуже рідко». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх випадках» 0%, «Відповідає у більшості випадків» 36%, «Деколи відповідає» 36%, «Відповідає, але дуже рідко» 28%, «Ніколи не відповідає» 0%.

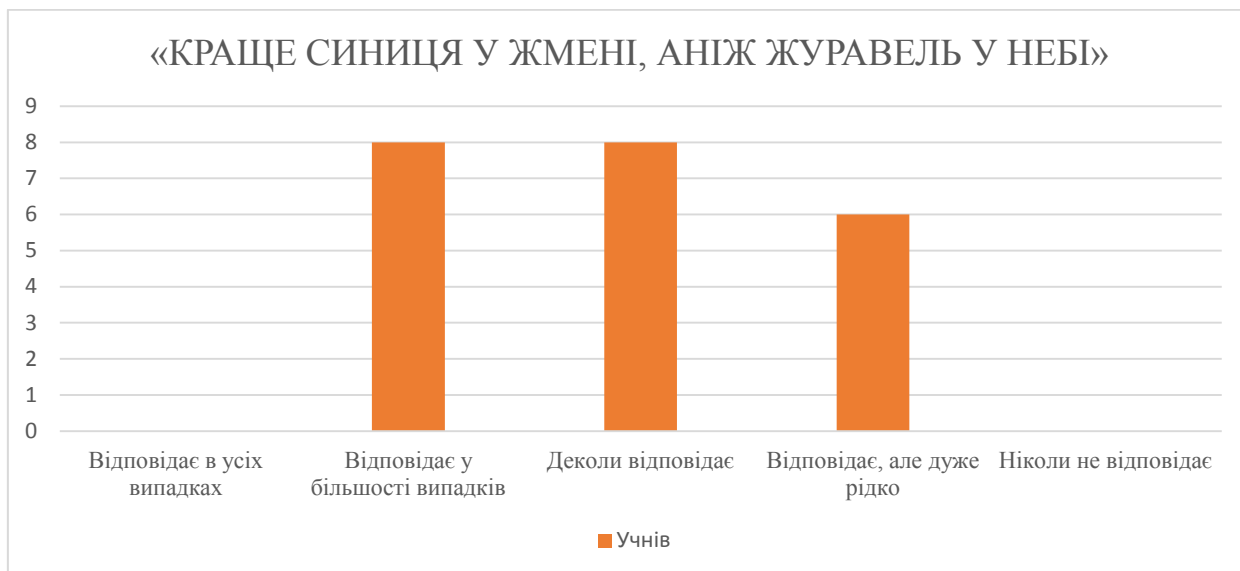

Рисунок 2. 47 – «Питання №9 анкетування у числах»

Рисунок 2. 48 – «Питання №9 анкетування у відсотках»

Десятий вислів звучить так, «Істина перебуває у знаннях», на нього 4 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 7 вибрали «Відповідає у більшості випадків», аж 8 респондентів обрали «Деколи відповідає», 2

вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 1 учасник обрав «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 18%, «Відповідає у більшості випадків» 32%, «Деколи відповідає» 36%, «Відповідає, але дуже рідко» 9%, «Ніколи не відповідає» 5%.

Рисунок 2. 49 – «Питання №10 анкетування у числах»

Рисунок 2. 50 – «Питання №10 анкетування у відсотках»

На прислів'я «Той, хто б'ється і тікає, доживає до нової битви» - 4 учнів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 3 учнів відповіли «Відповідає у

більшості випадків», аж 7 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», 6 обрали «Відповідає, але дуже рідко», також 2 респонденти відповіли «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 18%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 14%, «Деколи відповідає» відповіли 32%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 27%, «Ніколи не відповідає» також 9%.

Рисунок 2. 51 – «Питання №11 анкетування у числах»

Рисунок 2. 52 – «Питання №11 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Той перемагає блискуче, хто примушує своїх ворогів тікати врозтіч». 2 учнів відповіли «Відповідає в усіх випадках», лише 1 учень обрав «Відповідає у більшості випадків», 7 учнів обрали «Деколи відповідає», аж 11 респондентів обрали «Відповідає, але дуже рідко», 1 учень відповів «Ніколи не відповідає». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 4%, «Деколи відповідає» 32%, «Відповідає, але дуже рідко» 50%, «Ніколи не відповідає» 5%.

Рисунок 2. 53 – «Питання №12 анкетування у числах»

Рисунок 2. 54 – «Питання №12 анкетування у відсотках»

Тринадцятий вислів звучить так, «Убий ворога своєю надмірною добротою», на нього 2 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», також 2 вибрали «Відповідає у більшості випадків», аж 12 респондентів обрали «Деколи відповідає», 5 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 1 учасник обрав «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 9%, «Деколи відповідає» 55%, «Відповідає, але дуже рідко» 23%, «Ніколи не відповідає» 4%.

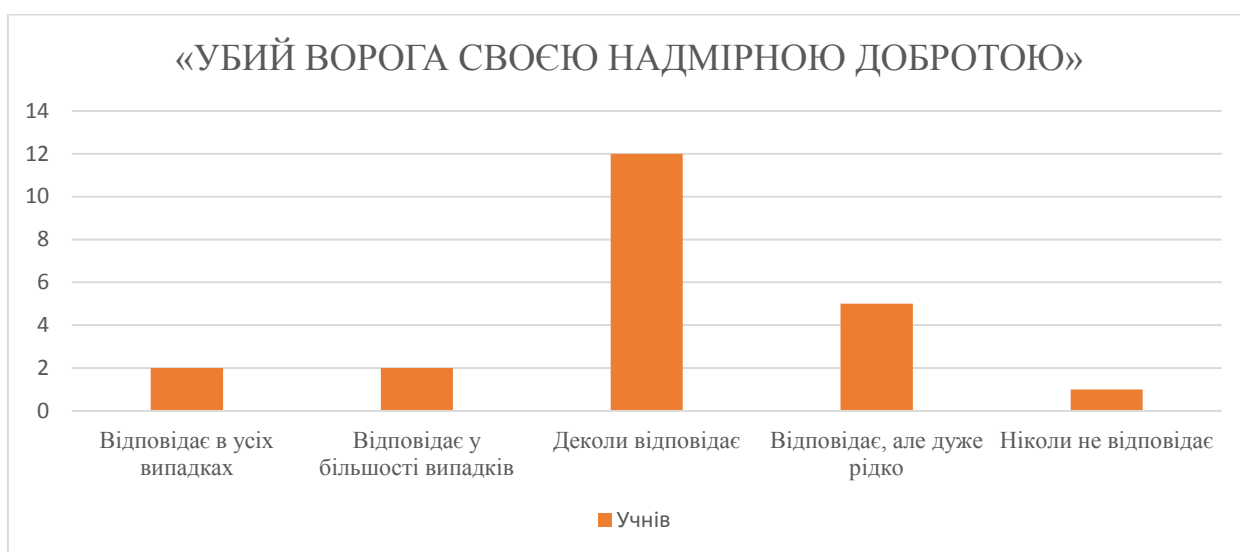

Рисунок 2. 55 – «Питання №13 анкетування у числах»

Рисунок 2. 56 – «Питання №13 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Чесний обмін думками не приведе до суперечки». 1 респондент відповів «Відповідає в усіх випадках», 7 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 9 учнів обрали «Деколи відповідає», так само 5 учнів обрали «Відповідає, але дуже рідко». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» лише 4%, «Відповідає у більшості випадків» 32%, «Деколи відповідає» 41%, «Відповідає, але дуже рідко» 23%, «Ніколи не відповідає» 0%.

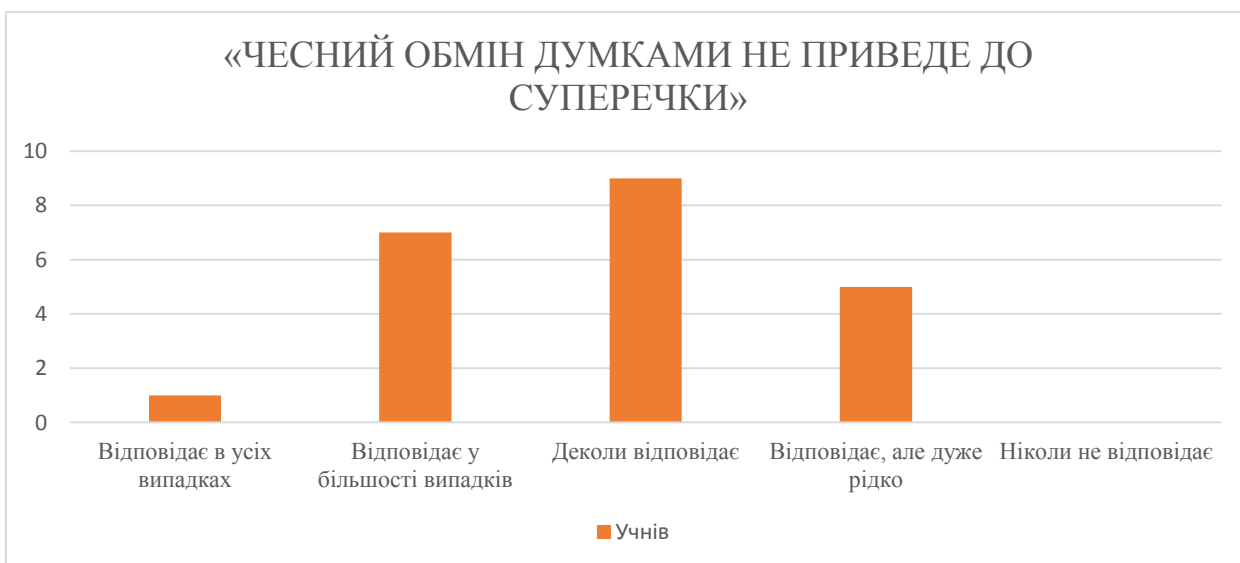

Рисунок 2. 57 – «Питання №14 анкетування у числах»

Рисунок 2. 58 – «Питання №14 анкетування у відсотках»

На твердження «Ніхто не може претендувати на істину в останній інстанції, але кожен може зробити свій внесок у неї» - 1 учень відповів, що «Відповідає в усіх випадках», 5 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», 6 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», цілих 9 обрали «Відповідає, але дуже рідко», і 1 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 5%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 23%, «Деколи відповідає» відповіли 27%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 41%, «Ніколи не відповідає» також 4%.

Рисунок 2. 59 – «Питання №15 анкетування у числах»

Рисунок 2. 60 – «Питання №15 анкетування у відсотках»

Вислів №16 «Триматися подалі від тих, хто незгодний з тобою» дав такі результати – аж 12 учасників обрали «Відповідає у більшості випадків», 6 обрали «Деколи відповідає», 3 респондентів обрали «Відповідає, але дуже рідко» і 1 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх випадках» 0%, «Відповідає у більшості випадків» 55%, «Деколи відповідає» 27%, «Відповідає, але дуже рідко» 14%, «Ніколи не відповідає» 4%.

Рисунок 2. 61 – «Питання №16 анкетування у числах»

Рисунок 2. 62 – «Питання №16 анкетування у відсотках»

Вислів №17 звучить так, «Тільки той, хто вірить у перемогу, перемагає на полі битви», на нього 1 респондент відповів «Відповідає в усіх випадках», 5 вибрали «Відповідає у більшості випадків», аж 8 респондентів обрали «Деколи відповідає», 6 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 1 учасник обрав «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 4%, «Відповідає у більшості випадків» 24%, «Деколи відповідає» 38%, «Відповідає, але дуже рідко» 29%, «Ніколи не відповідає» 5%.

Рисунок 2. 63 – «Питання №17 анкетування у числах»

Рисунок 2. 64 – «Питання №17 анкетування у відсотках»

На прислів'ї «Добре слово мало коштує, та дорого цінується» - 1 респондент відповів «Відповідає в усіх випадках», 8 обрали «Відповідає у більшості випадків», 9 відповіли «Деколи відповідає», 4 відповіли «Відповідає, але дуже рідко». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх випадках» 5%, «Відповідає у більшості випадків» 36%, «Деколи відповідає» 41%, «Відповідає, але дуже рідко» 18%, «Ніколи не відповідає» 0%.

Рисунок 2. 65 – «Питання №18 анкетування у числах»

Рисунок 2. 66 – «Питання №18 анкетування у відсотках»

На твердження «Зуб за зуб – це чесна гра» - 2 учнів відповіли, що «Відповідає в усіх випадках», 8 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», 5 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», 4 обрали «Відповідає, але дуже рідко», і 3 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 9%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 36%, «Деколи відповідає» відповіли 23%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 18%, «Ніколи не відповідає» також 14%.

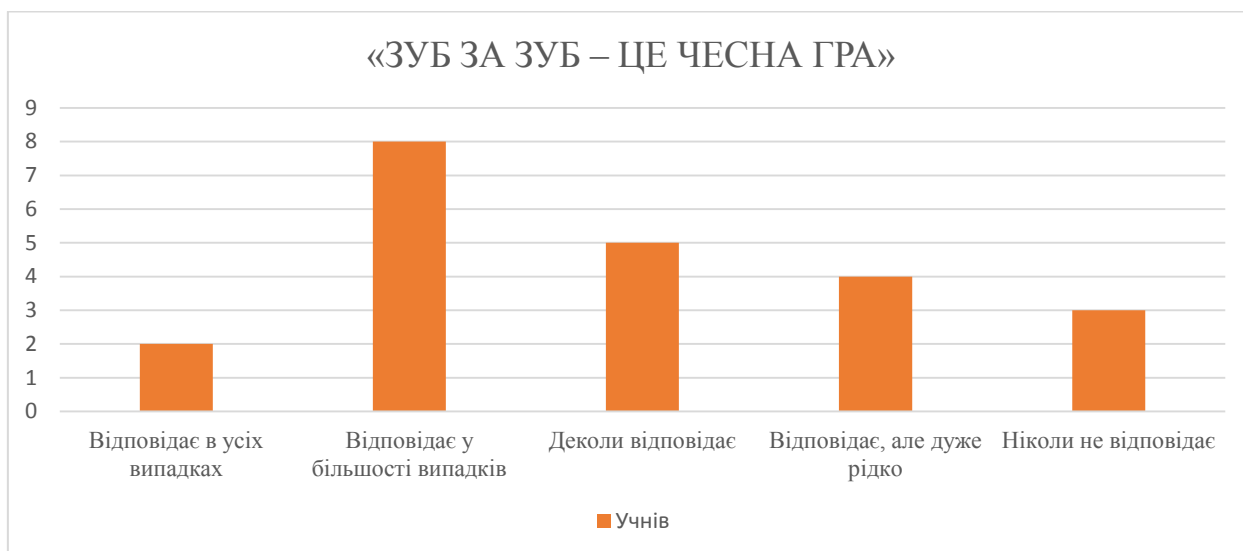

Рисунок 2. 67 – «Питання №19 анкетування у числах»

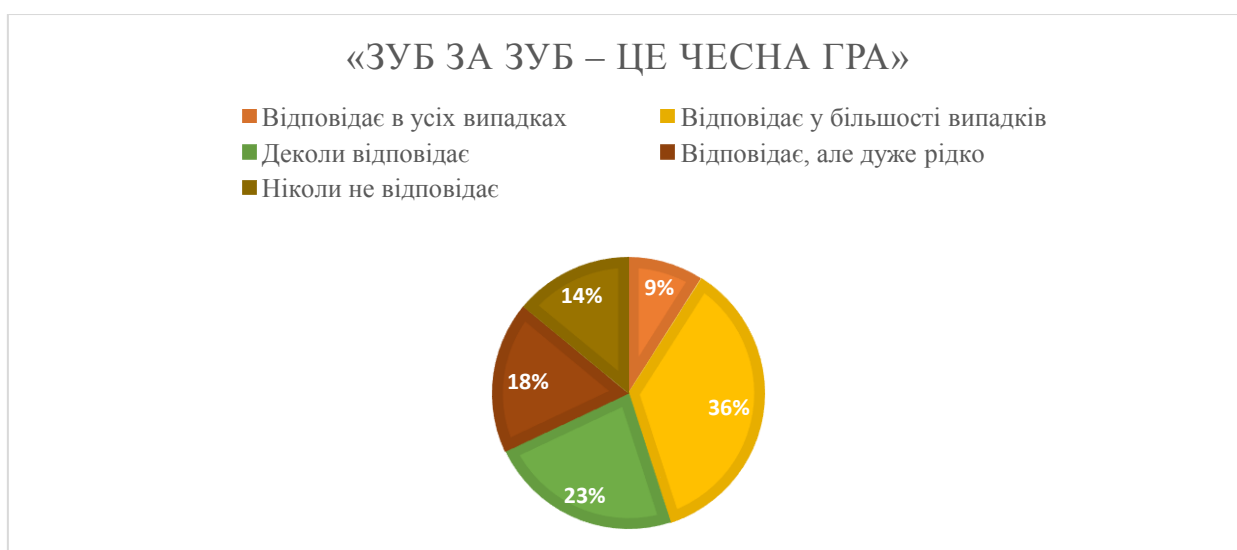

Рисунок 2. 68 – «Питання №19 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Тільки той, хто готовий відмовитися від власного права на істинну в останній інстанції, збагатиться від істин, які знають інші» - 3 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 7 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 3 учнів обрали «Деколи відповідає», 7 учнів обрали «Відповідає, але дуже рідко», 2 обрали «Ніколи не відповідає». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 14%, «Відповідає у більшості випадків» 32%, «Деколи відповідає» 14%, «Відповідає, але дуже рідко» 32%, «Ніколи не відповідає» 8%.

Рисунок 2. 69 – «Питання №20 анкетування у числах»

Рисунок 2. 70 – «Питання №20 анкетування у відсотках»

Двадцять перший вислів звучить так, «Уникайте сварливих людей – вони зроблять ваше життя нещасним» на нього 5 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 3 вибрали «Відповідає у більшості випадків», також 5 респондентів обрали «Деколи відповідає», 7 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 2 учасники обрали «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 23%, «Відповідає у більшості випадків» 14%, «Деколи відповідає» 23%, «Відповідає, але дуже рідко» 32%, «Ніколи не відповідає» 8%.

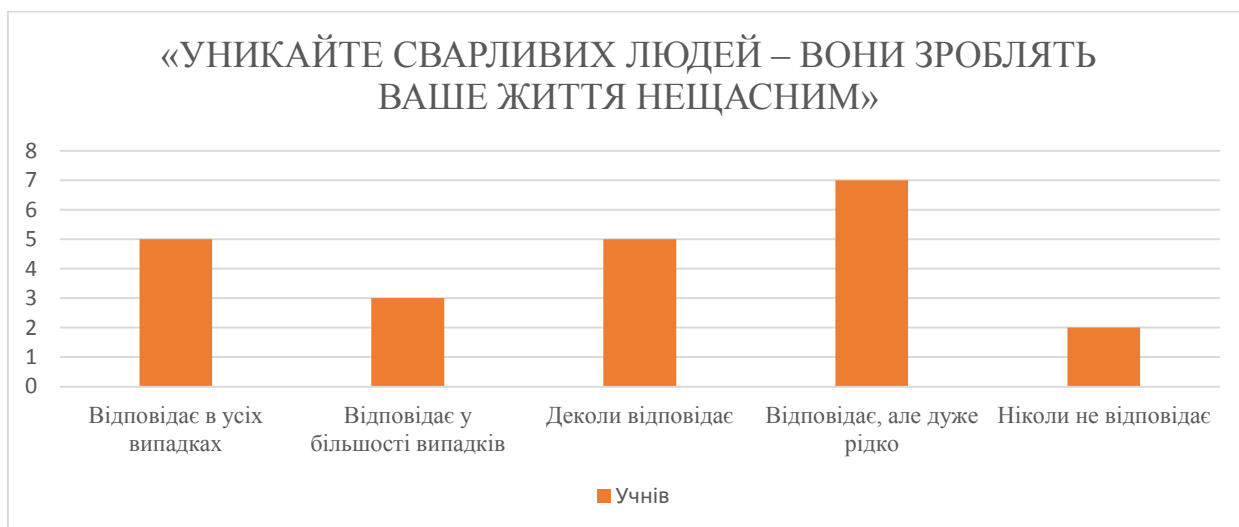

Рисунок 2. 71 – «Питання №21 анкетування у числах»

Рисунок 2. 72 – «Питання №21 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Людина, яка не тікає сама, змушує тікати інших» - 4 респондента відповіли «Відповідає в усіх випадках», 4 учні відповіли «Відповідає у більшості випадків», 6 учнів обрали «Деколи відповідає», 8 учнів обрали «Відповідає, але дуже рідко». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 18%, «Відповідає у більшості випадків» 18%, «Деколи відповідає» 27%, «Відповідає, але дуже рідко» 37%, «Ніколи не відповідає» 0%.

Рисунок 2. 73 – «Питання №22 анкетування у числах»

Рисунок 2. 74 – «Питання №22 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «М'які слова забезпечують гармонію ». 1 респондент обрав «Відповідає в усіх випадках», 7 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», 6 учнів обрали «Деколи відповідає», 6 респондентів обрали «Відповідає, але дуже рідко». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 5%, «Відповідає у більшості випадків» 35%, «Деколи відповідає» 30%, «Відповідає, але дуже рідко» 30%, «Ніколи не відповідає» 0%.

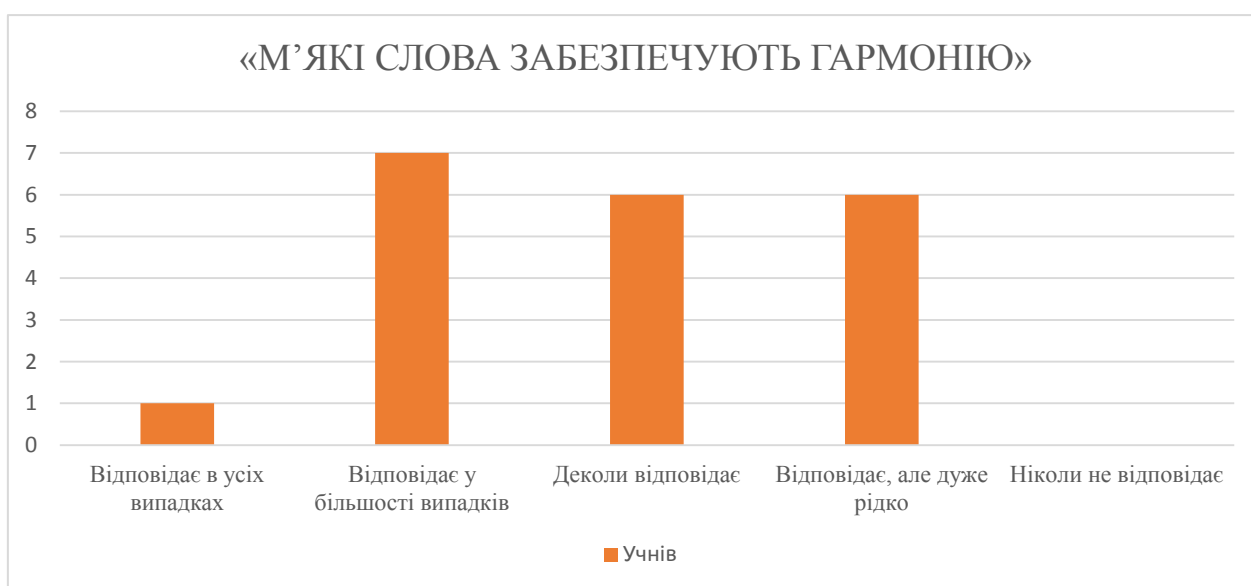

Рисунок 2. 75 – «Питання №23 анкетування у числах»

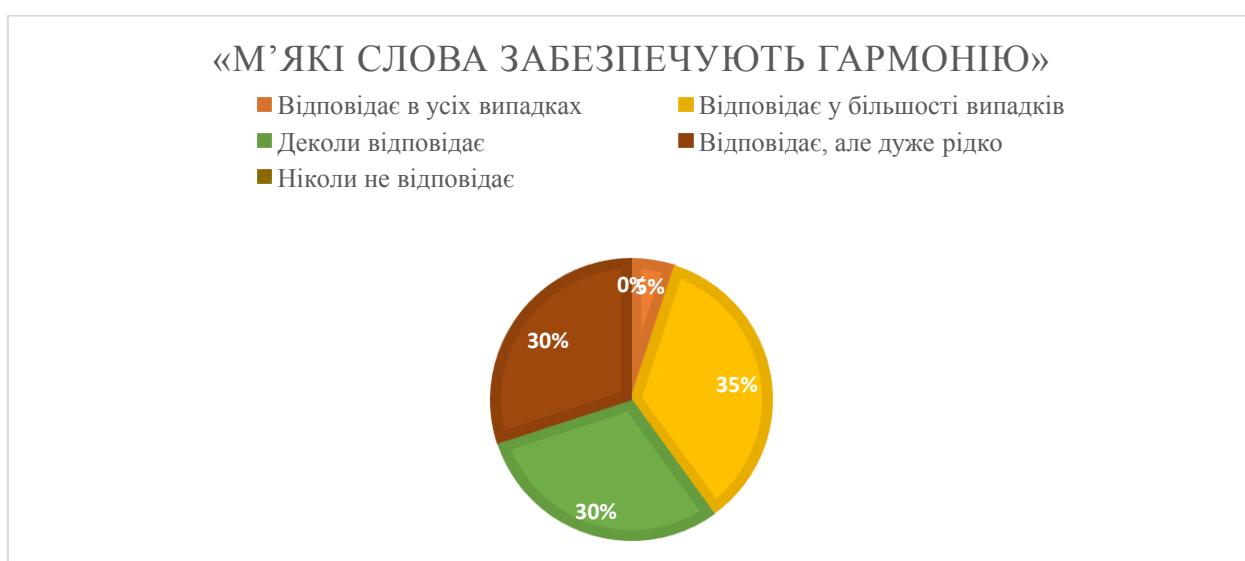

Рисунок 2. 76 – «Питання №23 анкетування у відсотках»

На твердження «Хочеш мати хорошого друга – зроби йому щось приємне» - 1 учень відповів, що «Відповідає в усіх випадках», аж 9 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», 8 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», 4 обрали «Відповідає, але дуже рідко». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 5%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 41%, «Деколи відповідає» відповіли 36%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 18%, «Ніколи не відповідає» 0%.

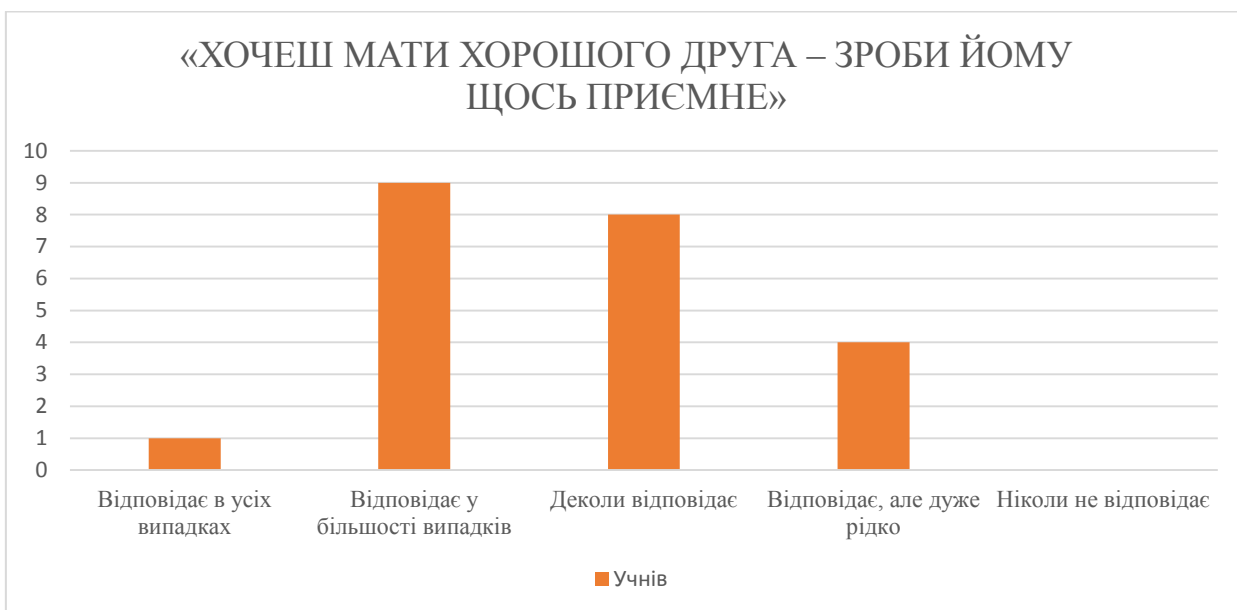

Рисунок 2. 77 – «Питання №24 анкетування у числах»

Рисунок 2. 78 – «Питання №24 анкетування у відсотках»

Вислів №25 «Відкрито говори про свої конфлікти, і йди їм назустріч – тільки це приведе до їх найкращого вирішення» дав такі результати – 7 за «Відповідає у більшості випадків», 9 обрали «Деколи відповідає», 6 за «Відповідає, але дуже рідко». Якщо говорити про відсоткове співвідношення тоді «Відповідає в усіх випадках» 0%, «Відповідає у більшості випадків» 32%, «Деколи відповідає» 41%, «Відповідає, але дуже рідко» аж 27%, «Ніколи не відповідає» 0%.

Рисунок 2. 79 – «Питання №25 анкетування у числах»

Рисунок 2. 80 – «Питання №25 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так: «Найкращий спосіб улагодження конфліктів – уникати їх зовсім». 2 учнів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 4 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», аж 9 учнів обрали «Деколи відповідає», 6 респондентів обрали «Відповідає, але дуже рідко», 1 учень відповів «Ніколи не відповідає». Коли брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 18%, «Деколи відповідає» 41%, «Відповідає, але дуже рідко» 27%, «Ніколи не відповідає» 5%.

Рисунок 2. 81 – «Питання №26 анкетування у числах»

Рисунок 2. 82 – «Питання №26 анкетування у відсотках»

Вислів №27 «Займаю тверду, рішучу позицію (на тім стою і не можу інакше)» дав такі результати – 1 учасник обрав «Відповідає в усіх випадках», 3 обрали «Відповідає у більшості випадків», 7 обрали «Деколи відповідає», 8 респондентів обрали «Відповідає, але дуже рідко» і 3 респондентів відповіли «Ніколи не відповідає». Якщо говорити про відсоткове співвідношення то «Відповідає в усіх випадках» 4%, «Відповідає у більшості випадків» 14%, «Деколи відповідає» 32%, «Відповідає, але дуже рідко» 36%, «Ніколи не відповідає» 14%.

Рисунок 2. 83 – «Питання №27 анкетування у числах»

Рисунок 2. 84 – «Питання №27 анкетування у відсотках»

На твердження «Лагідність перемагає гнів» - 2 учні відповіли, що «Відповідає в усіх випадках», аж 11 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», 4 учні обрали відповідь «Деколи відповідає», так само 4 обрали «Відповідає, але дуже рідко», і 1 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 9%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 50%, «Деколи відповідає» відповіли 18%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 18%, «Ніколи не відповідає» також 5%.

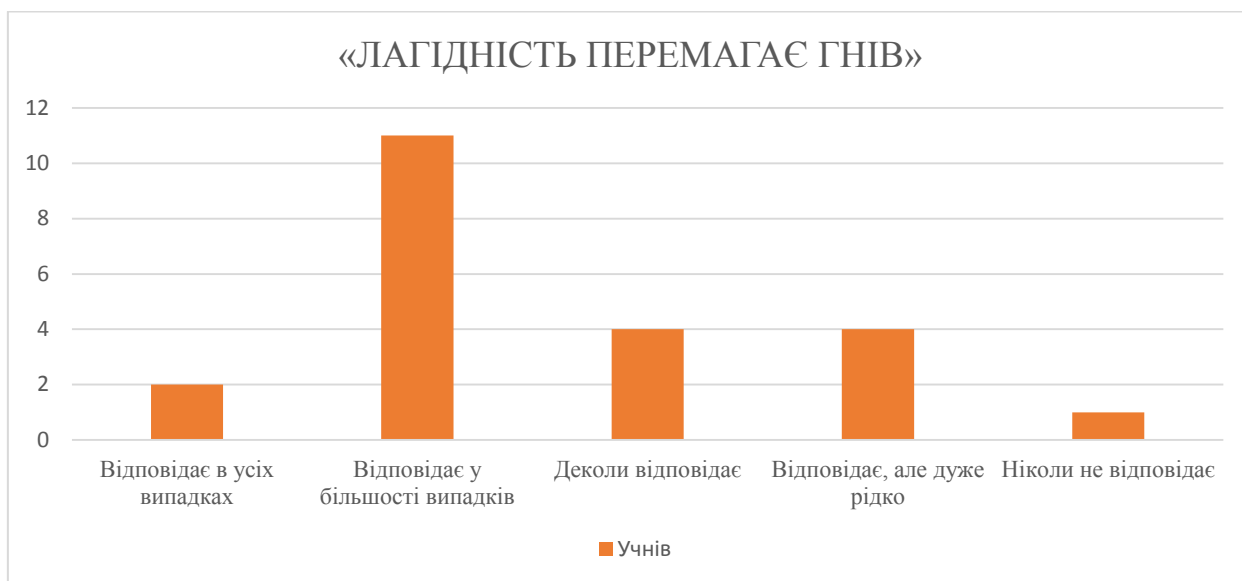

Рисунок 2. 85 – «Питання №28 анкетування у числах»

Рисунок 2. 86 – «Питання №28 анкетування у відсотках»

Двадцять дев'ятий вислів звучить так, «Краще щось, аніж нічого з того, що ти хочеш» на нього 2 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 6 вибрали «Відповідає у більшості випадків», цілих 10 респондентів обрали «Деколи відповідає», 3 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 1 учасник обрав «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 27%, «Деколи відповідає» 45%, «Відповідає, але дуже рідко» 14%, «Ніколи не відповідає» 5%.

Рисунок 2. 87 – «Питання №29 анкетування у числах»

Рисунок 2. 88 – «Питання №29 анкетування у відсотках»

Наступний вислів звучить так, «Щирість, чесність і довіра гори звернуть», на нього 7 учасників відповіли «Відповідає у більшості випадків», 9 респондентів обрали «Деколи відповідає», 6 вибрали «Відповідає, але дуже рідко». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 0%, «Відповідає у більшості випадків» 32%, «Деколи відповідає» 41%, «Відповідає, але дуже рідко» 27%, «Ніколи не відповідає» 0%.

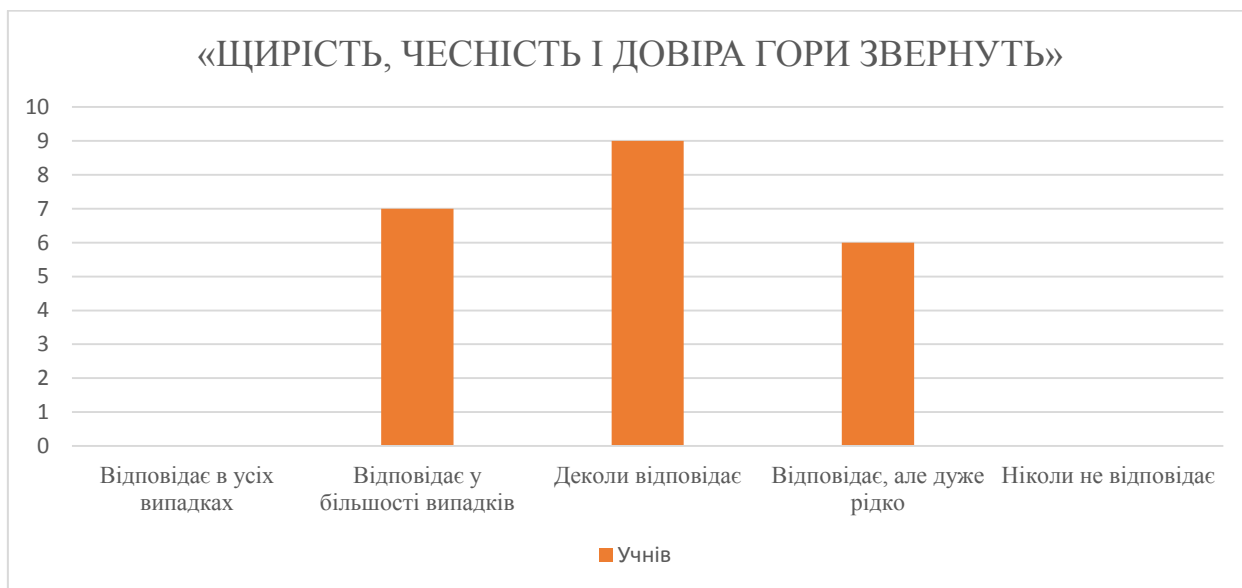

Рисунок 2. 89 – «Питання №30 анкетування у числах»

Рисунок 2. 90 – «Питання №30 анкетування у відсотках»

На твердження «Немає нічого важливішого, ніж те, за що тобі треба боротися» - 2 учнів відповіли, що «Відповідає в усіх випадках», 4 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 10 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», лише 3 обрали «Відповідає, але дуже рідко», також 3 респонденти відповіли «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 9%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 18%, «Деколи відповідає» відповіли 45%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 14%, «Ніколи не відповідає» також 14%.

Рисунок 2. 91 – «Питання №31 анкетування у числах»

Рисунок 2. 92 – «Питання №31 анкетування у відсотках»

На прислів'я «У світі завжди були й будуть переможці і переможені» - 1 учень відповів «Відповідає в усіх випадках», 6 учнів відповіли «Відповідає у більшості випадків», 5 учнів обрали відповідь «Деколи відповідає», аж 9 обрали «Відповідає, але дуже рідко», 1 респондент відповів «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 4%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 28%, «Деколи відповідає» відповіли 23%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 41%, «Ніколи не відповідає» також 4%.

Рисунок 2. 93 – «Питання №32 анкетування у числах»

Рисунок 2. 94 – «Питання №32 анкетування у відсотках»

Вислів №33 звучить так, « Вони не тебе з каменем, а ти до них з прихильністю» на нього 4 респонденти відповіли «Відповідає в усіх випадках», 5 вибрали «Відповідає у більшості випадків», також 5 респондентів обрали «Деколи відповідає», 6 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 2 обрали «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 18%, «Відповідає у більшості випадків» 23%, «Деколи відповідає» 23%, «Відповідає, але дуже рідко» 27%, «Ніколи не відповідає» 9%.

Рисунок 2. 95 – «Питання №33 анкетування у числах»

Рисунок 2. 96 – «Питання №33 анкетування у відсотках»

Тридцять четвертий вислів звучить так, «Якщо двоє йдуть на компроміс, то справедливе рішення гарантоване» на нього 2 респондентів відповіли «Відповідає в усіх випадках», 2 вибрали «Відповідає у більшості випадків», більшість, а саме 13 респондентів обрали «Деколи відповідає», 4 вибрали «Відповідає, але дуже рідко», та 1 учасник обрав «Ніколи не відповідає». Якщо брати у відсотковому співвідношенні тоді «Відповідає в усіх випадках» 9%, «Відповідає у більшості випадків» 9%, «Деколи відповідає» 59%, «Відповідає, але дуже рідко» 18%, «Ніколи не відповідає» 5%.

Рисунок 2. 97 – «Питання №34 анкетування у числах»

Рисунок 2. 98 – «Питання №34 анкетування у відсотках»

На твердження «Правди можна добитися, воюючи та воюючи» - 4 учнів обрали «Відповідає у більшості випадків», 3 учні обрали відповідь «Деколи відповідає», 8 обрали «Відповідає, але дуже рідко», та 8 респондентів відповіли «Ніколи не відповідає». Якщо брати дані у відсотках, тоді «Відповідає в усіх випадках» відповіли 0%, «Відповідає у більшості випадків» відповіли 14%, «Деколи відповідає» відповіли 14%, «Відповідає, але дуже рідко» відповіли 36%, «Ніколи не відповідає» також 36%.

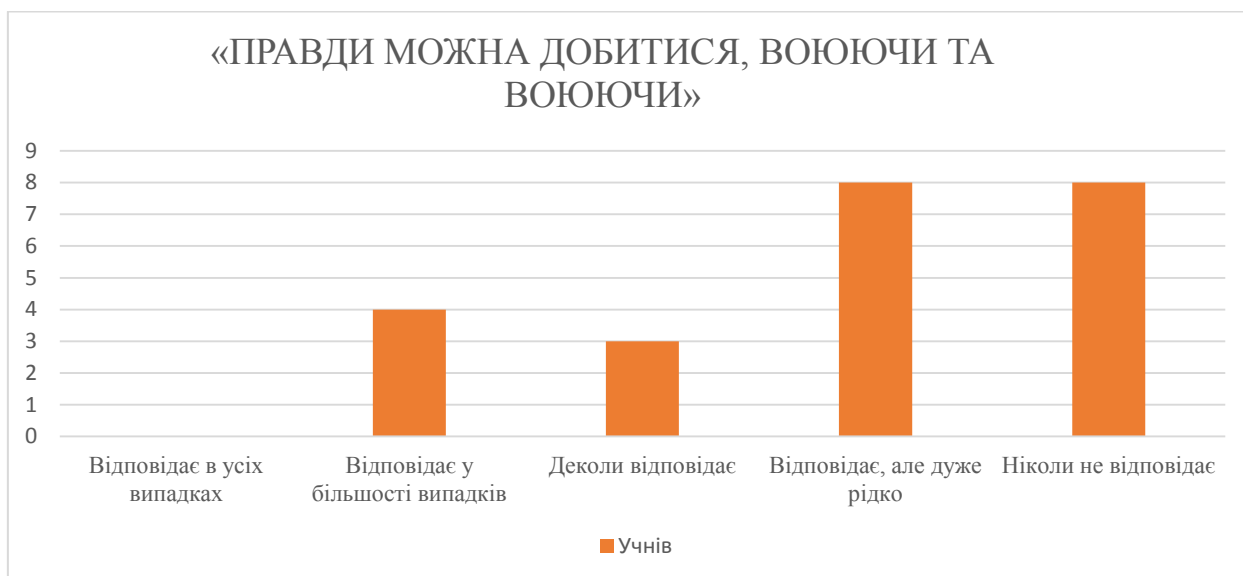

Рисунок 2. 99 – «Питання №35 анкетування у числах»

Рисунок 2. 100 – «Питання №35 анкетування у відсотках»

Провівши аналіз результатів діагностичної анкети є підстави вважати, що ставлення до конфліктних ситуацій, а також безпосередньо дії та поведінка значно відрізняються у дітей. Реакція дітей на конфлікти може значно відрізнятися в залежності від їх віку, особистості, досвіду та навичок управління стресом.

2.2 Тренінгова програма з розробки алгоритмів протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів

Проаналізувавши дані емпіричного дослідження визначено необхідність допомогти соціальним педагогам у протидії насильства серед учасників освітнього процесу. Щоб вирішити цю проблему, нами було розроблено програму з протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів.

Метою розробленої нами програми є ознайомлення соціальних педагогів зі статистикою звернень дітей на гарячі лінії по допомогу; надання алгоритму виявлення та реагування на випадки булінгу; формування зацікавленості соціальних педагогів у покращенні своїх фахових знань.

Завдання цієї тренінгової програми є наступні:

1. Допомогти соціальним педагогам у роботі з попередження насильства у закладах освіти;
2. Ознайомити соціальних педагогів із ключовими поняттями в соціальному законодавстві що стосуються булінгу;
3. Стимулювати до професійного розвитку соціальних педагогів.

Розроблена нами тренінгова програма розрахована на 3 заняття, тривалістю до 3 годин. У запропонованій програмі робота проходить в груповій формі. Загальний обсяг програми становить 9 годин.

Очікувані результати тренінгової програми:

1. Формування розуміння поняття «булінг» серед соціальних педагогів;
2. Набуття соціальними педагогами нових знань та навичок у протидії та реагуванні на випадки булінгу в закладах освіти;
3. Підвищення кваліфікації соціальних педагогів.

Нормативно-правова основа тренінгової програми складається з:

1. Закон України «Про освіту» (ст. 26; ст. 30 ст. 53; ст. 54; ст. 55);
2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти»;
3. Наказ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини».

Програма з протидії булінгу в учнівському середовищі для соціальних педагогів складається з декількох частин, кожна з яких має на меті об'єднати усіх учасників; сформувати у них **нові знання та компетентності**. А саме:

1. Знайомство усіх учасників між собою.
2. Ознайомлення з теоретико-практичними і методичними даними.
3. Задіяння теоретичних знань в практичній вправі для закріплення.
4. Обговорення особистого досвіду учасників.
5. Рефлексія кожного із учасників тренінгу.

Заняття №1 «Знайомство учасників, планування тренінгової роботи»

Мета: знайомство учасників з правилами роботи та тренінговою програмою.

Хід заняття:

1. Привітання учасників та учасниць тренінгу;
2. Обговорення «Мета і завдання тренінгових занять»;
3. Вправа «Очікування»;

4. Інформаційне повідомлення «Булінг в учнівському середовищі: його види та форми»;
5. Мозковий штурм «Розуміння поняття «булінг»»;
6. Розминка «Сонце світить на того хто?»;
7. Дискусійна панель «Полотно асоціацій»;
8. Інформаційне повідомлення «Актуальність проблеми насильства в закладах освіти»;
9. Рефлексія.

Заняття №2 «Навики ідентифікації булінгу»

Мета: сформувати уявлення учасників про місце соціального педагога в роботі з протидії булінгу; показати роль кожного з учасників освітнього процесу в явищі булінгу.

Хід заняття:

1. Організаційна частина;
2. Дискусійна панель «Суб'єкти випадків булінгу в закладах освіти»;
3. Інформаційне повідомлення «Типові ознаки та риси схильних ставати булером та жертвою»;
4. Вправа «Ідентифікація постраждалого та кривдника»;
5. Розминка «Круговерть»;
6. Інформаційне повідомлення «Типові ознаки булінгу»;
7. Мозковий штурм «Ознаки булінгу»;
8. Інформаційне повідомлення «Наслідки булінгу для його учасників»;
9. Вправа «Портрет жертви, булера та спостерігачів»;
10. Рефлексія.

Заняття №3 «Компетентності соціального педагога при запобіганні булінгу»

Мета: розвинути навички реагування на випадки булінгу, донести важливість роботи з попередження насильства в закладі освіти.

Хід заняття:

1. Організаційна частина;
2. Інформаційне повідомлення «Реагування на випадки булінгу»;
3. Мозковий штурм «Допомога постраждалому від булінгу»;
4. Інформаційне повідомлення «Відповідальність та зобов'язання працівників закладу освіти»;
5. Розминка «Палички та пальці»;
6. Мозковий штурм «Компетентності соціального педагога»;
7. Вправа «Алгоритм дій соціального педагога»;
8. Дискусійна панель «Запитання та коментарі»;
9. Підведення підсумків тренінгової роботи.

Таблиця 2.1.- Орієнтовна структура занять тренінгової програми

№	Вид роботи	Час
<i>Заняття №1</i> <i>«Знайомство учасників, планування тренінгової роботи»</i>		
1.1	Привітання учасників та учасниць тренінгу	10 хв
1.2	Обговорення «Мета і завдання тренінгових занять»	15 хв
1.3	Вправа «Очікування»	30 хв
1.4	Інформаційне повідомлення «Булінг в учнівському середовищі: його види та форми»	40 хв
1.5	Мозковий штурм «Розуміння поняття «булінг»»	30 хв
1.6	Розминка «Сонце світить на того хто?»	15 хв
1.7	Дискусійна панель «Полотно асоціацій»	30 хв
1.8	Інформаційне повідомлення «Актуальність проблеми насильства в закладах освіти»	40 хв
1.9	Рефлексія	30 хв

Продовження таблиці 2.1		
<i>Заняття №2</i> <i>«Навики ідентифікації булінгу»</i>		
2.1	Організаційна частина	10 хв
2.2	Дискусійна панель «Суб'єкти випадків булінгу в закладах освіти»	40 хв
2.3	Інформаційне повідомлення «Типові ознаки та риси схильних ставати булером та жертвою»	30 хв
2.4	Вправа «Ідентифікація постраждалого та кривдника»	40 хв
2.5	Розминка «Круговерть»	15 хв
2.6	Інформаційне повідомлення «Типові ознаки булінгу»	30 хв
2.7	Мозковий штурм «Ознаки булінгу»	30 хв
2.8	Інформаційне повідомлення «Наслідки булінгу для його учасників»	40 хв
2.9	Вправа «Портрет жертви, булера та спостерігачів»	40 хв
2.10	Рефлексія	30 хв
<i>Заняття №3</i> <i>«Компетентності соціального педагога при запобіганні булінгу»</i>		
3.1	Організаційна частина	10 хв
3.2	Інформаційне повідомлення «Реагування на випадки булінгу»	30 хв
3.3	Мозковий штурм «Допомога постраждалому від булінгу»	30 хв
3.4	Інформаційне повідомлення «Відповідальність та зобов'язання працівників закладу освіти»	30 хв
3.5	Розминка «Палички та пальці»	15 хв
3.6	Мозковий штурм «Компетентності соціального педагога»	30 хв

3.7	Вправа «Алгоритм дій соціального педагога»	40 хв
3.8	Дискусійна панель «Запитання та коментарі»	40 хв
3.9	Підведення підсумків тренінгової роботи	30 хв

2.3. Практичні рекомендації соціальним педагогам щодо ефективної боротьби з булінгом у закладах загальної середньої освіти

Матеріали здійсненого дослідження дозволяють узагальнити основні методичні рекомендації, що стануть в нагоді для соціальних педагогів закладів освіти.

В цілому соціальний педагог, діє згідно нормативних документів та законів:

- Конституція України;
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Наказ МОН від 22.05.2018 № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 "Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти";
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Основними напрямками роботи соціального педагога є просвітницька діяльність. Зокрема організація лекцій та семінарів для учнів, вчителів та батьків щодо проблеми булінгу та його наслідків. А також розробка та розповсюдження інформаційних матеріалів (брошури, плакати, листівки) з

рекомендаціями про те, як запобігати та реагувати на булінг. Разом з тим створювати безпечне середовище. Як приклад: впровадження політики нульової толерантності до булінгу у школі; створення анонімних скриньок для повідомлень про випадки булінгу; регулярні обговорення з учнями правил поведінки та взаємоповаги. У тому числі це психологічна підтримка учнів: організація груп підтримки для дітей, які постраждали від булінгу; індивідуальні консультації для учнів, які стали жертвами або свідками булінгу; розробка програм розвитку емоційного інтелекту та навичок управління стресом. Між іншим важливим є напрямок роботи з батьками. Особливо потрібно проводити регулярні зустрічі з батьками для обговорення питань запобігання булінгу та підтримки дітей. Також надавати рекомендації батькам щодо виховання дітей у дусі толерантності та поваги до інших. Співпраця з вчителями – ще один важливий аспект. До прикладу проведення тренінгів для вчителів щодо виявлення та реагування на випадки булінгу чи створення команди підтримки, яка включає вчителів, соціальних педагогів та психологів для швидкого реагування на випадки булінгу. Між іншим розвиток комунікативних навичок теж безпосередньо є напрямком роботи соціального педагога. А саме проведення тренінгів з розвитку навичок спілкування, вирішення конфліктів та співпраці серед учнів та організація спільних проєктів, які сприяють зміцненню дружніх відносин між учнями. Важливим є моніторинг ситуації. По суті регулярний моніторинг шкільного середовища для виявлення потенційних проблемних зон і аналіз результатів опитувань серед учнів, батьків та вчителів щодо рівня булінгу у школі. Більше того важливим є залучення зовнішніх ресурсів. Як приклад співпрацювати з місцевими громадськими організаціями, які спеціалізуються на протидії булінгу та організовувати зустрічі з представниками правоохоронних органів для обговорення правових аспектів булінгу.

Завдяки таким комплексним заходам соціальні педагоги можуть ефективно протидіяти булінгу та створювати безпечне і підтримуюче

середовище для всіх учнів. Соціальний педагог виконую значну роль в боротьбі з булінгом серед учнів та педагогів. Головним чином в боротьбі та протидії булінгу він має:

- надавати учням інформацію про булінг, його види та наслідки;
- проводити лекції, дискусії та інтерактивні заняття;
- виховувати у дітей розуміння важливості поваги до інших та навичок емпатії;
- спостерігати за поведінкою учнів і вчасно виявляти ознаки булінгу;
- використовувати анкети, опитування та анонімні скриньки для збору інформації про булінг;
- надавати емоційну підтримку дітям, які постраждали від булінгу;
- виявляти причини агресивної поведінки та працювати над їх усуненням (розмови, залучення психологів, а також роботу з батьками);
- формувати здоровий мікроклімат у класі, де немає місця для булінгу (створення дружньої атмосфери, організацію колективних заходів та підтримку взаємодопомоги серед учнів);
- впроваджувати програму медіації, де учні можуть самостійно вирішувати конфлікти під керівництвом педагога;
- проводити заняття, що спрямовані на розвиток соціальних та комунікативних навичок, таких як активне слухання, ефективна комунікація, вирішення конфліктів;
- навчати дітей методам самозахисту та способам звернення за допомогою;
- регулярно інформувати батьків про стан справ у класі та про випадки булінгу;
- організовувати зустрічі з батьками для обговорення методів запобігання булінгу;

- взаємодіяти з адміністрацією школи для впровадження політик та програм протидії булінгу;
- співпрацювати з психологами, соціальними педагогами та іншими спеціалістами для комплексного підходу до вирішення проблеми.

Загалом, соціальні педагоги відіграють ключову роль у створенні безпечного та підтримуючого навчального середовища, де кожна дитина може відчувати себе захищеною та потрібною.

Висновки до розділу

Емпіричне дослідження ролі соціального педагога в боротьбі та протидії з шкільним булінгом здійснювалось нами за допомогою таких методик: «Опитування» серед учнів 7-9 класів, з теми «Розуміння поняття «булінг», його форми, учасники, причини та наслідки»; «Анкетування» серед учителів школи на тему «Протидія булінгу в освітньому просторі»; методика Д. Джонсона та Ф. Джонсона на визначення стратегій вирішення конфліктних ситуацій.

У дослідженні взяли участь 40 респондентів. В опитувальнику та методиці Д. Джонсона та Ф. Джонсона взяли участь 22 учні, віком від 12-15 років, серед яких 10 дівчат та 12 хлопців. В анкетуванні участь взяли 18 учителів із педагогічним стажем роботи від 8 до 40 років і більше та більше.

Результати опитувальника дозволяють зробити висновок про те, що більша частина учнів знайома з поняттям «булінг» та його змістом. Відтак більшість розуміє у яких формах може проявлятися булінг. Не усі знайомі з тим хто може бути учасниками булінгу. Значна частина змогла ідентифікувати приклади насильства в школі. Майже усі зазначили, що не перебували в ролі жертви булінгу. У питанні «Чи спостерігали ви прояви булінгу від учнів до вчителів?» - розділились, що свідчить важливість ідентифікації та самоідентифікації. Разом із тим, рівно половина респондентів не змогли визначитись у тому, чи знають вони як потрібно

діяти коли стали жертвою чи спостерігачем в ситуації булінгу. Та існує тенденція, що майже усі хотіли б отримати більше інформації про особливості захисту та протидії булінгу. Таким чином, опитувальник показує в яких напрямках потрібно реалізовувати запобіжні заходи в навчальному процесі.

Після опрацювання анкет для педагогічних працівників, можна підкреслити що лише один респондент не розуміє зміст поняття «булінг». Що є хорошою тенденцією. Значна частина анкетованих не зустрічались з випадками булінгу за свій педагогічний досвід. Серед методів вирішення подібних ситуацій більшість обирають компроміс та співробітництво. З описаних психолого-педагогічних методів для забезпечення мирного клімату в освітньому закладі переважають тренінги та превентивні заходи серед усіх учасників навчального процесу. З рекомендацій та побажань від освітян значну частину займають прохання про залучення батьків у профілактичні заходи; інших фахівців, тренерів, психологів. Також рекомендація не уникати і не ігнорувати звернення дітей, батьків та своїх колег. Таким чином, анкетування надає інформацію про те як краще співпрацювати соціальному педагогу з учителями.

Сформулюємо основні висновки після аналізу останньої методики для учнів. Значна частина погодились із 1 твердженням. Другий вислів ніколи не відповідає у їх житті. Деколи відповідає саме третій вислів. Твердження «Послуга за послугу» дуже рідко відповідає більшості учасників. Значна частина погодилась, що краще підійти та подумати разом. На 6 прислів'я більшість учнів стверджують, що деколи відповідає. На вислів «Чия сила, того й правда» відповіді розділились майже порівно. Наступний вислів став теж не однозначним, ніколи не відповідає лише одному учаснику. 9 твердження точно відгукнулось усім. Те що істина знаходиться в знаннях – погодились більшість респондентів. «Той, хто б'ється і тікає, доживає до нової битви» - значна частина зазначила, що деколи відповідає. На 12 вислів

рівно половина учнів відповіли – «Відповідає, але дуже рідко». Силу доброти перед ворогом відмітила більшість респондентів. Багатьом відгукнулось твердження про чесний обмін думками. 15 вислів відповідає більшості дуже рідко. «Триматися подалі від тих, хто незгодний з тобою» - відповідає найчастіше в більшості випадків. Про те, що віра в перемогу надважлива – багатьом відповідає. 18 прислів'я відповідає в більшості ситуацій. «Зуб за зуб – це чесна гра» для багатьох підходить. 20 вислів розділився між учасниками – «Відповідає у більшості випадків» та «Відповідає, але дуже рідко». Те що уникання сварливих людей, покращить життя – відгукнулось більшості. У 22 прислів'ї більшість обрали «Відповідає, але дуже рідко». Вислів «М'які слова забезпечують гармонію» - відповідає у більшості випадків. Із 24 твердженням також більшість обрали 2 варіант відповіді. Наступний вислів усім відгукнувся. 26 прислів'я для більшості респондентів деколи відповідає. Займаю тверду, рішучу позицію (на тім стою і не можу інакше) – для більшості учасників дуже рідко відповідає. Рівно половина у більшості випадків погоджуються, що лагідність перемагає гнів. У 29 вислові багато учасників обрали «Деколи відповідає». Тридцятий вислів відповідає усім учасникам. У наступному вислові більша половина обрала «Деколи відповідає». На твердження «У світі завжди були й будуть переможці і переможені» більша частина учасників відповіли що дуже рідко підходить. У 33 вислові відповіді розділились на приблизно рівну кількість. «Якщо двоє йдуть на компроміс, то справедливе рішення гарантоване» - більшість обрали відповідь «Деколи відповідає». На останнє твердження значну кількість учнів обрали відповідь «Відповідає, але дуже рідко» та «Ніколи не відповідає».

На основі отриманих результатів емпіричного дослідження ми розробили тренінгову програму з протидії булінгу в учнівському середовищі для соціального педагога. Тренінг складається з 3 занять, тривалість одного заняття 4 – 4,5 години. Загальний обсяг програми – 13 годин. Усі 3 заняття

поєднані між собою структурно та цілісно. Кожне заняття має свою тему, відповідно мету та завдання. А також методи для роботи з групою, це є: мозковий штурм, інформаційні повідомлення, розминки, дискусійні панелі, рефлексія. В результаті нашого дослідження є розроблені та обґрунтовані методичні рекомендації соціальним педагогам у протидії булінгу в закладі освіти.

ВИСНОВКИ

Здійснивши глибокий аналіз теоретичних напрацювань науковців соціально-педагогічних наук щодо ролі соціального педагога в профілактиці булінгу серед учасників освітнього процесу, можемо зробити наступні висновки:

Актуальність цієї теми очевидна у зв'язку зі зростанням випадків булінгу та інших форм насильства серед дітей та підлітків. Соціальні педагоги відіграють ключову роль у розкритті, попередженні та корекції цих проблем. Використання алгоритмів допомагає їм ефективно виявляти, аналізувати та реагувати на випадки булінгу, забезпечуючи швидку та адекватну підтримку постраждалим.

Алгоритмічний підхід також дозволяє вдосконалити процеси моніторингу та оцінки ефективності заходів протидії булінгу, що є важливими компонентами роботи соціальних педагогів у закладах освіти.

Коли ми говоримо про ефективну протидію булінгу, то маємо розуміти, що цей процес вимагає комплексного підходу. Він включає у себе освіту, свідоме формування позитивного клімату в середовищі навчання та розвиток соціальних навичок учнів. Важливо акцентувати увагу на виявленні, реагуванні та попередженні випадків булінгу шляхом створення безпечного простору для всіх учасників навчального процесу. Тільки спільними зусиллями педагогів, учнів, батьків та громадськості можна досягти значного зменшення випадків насильства та конфліктів у шкільному оточенні.

Надважливим у роботі соціального педагога є усвідомлення проблеми. Боротьба з булінгом вимагає уваги та розуміння всіх учасників навчального середовища щодо серйозності цієї проблеми та її можливих наслідків для жертв та загальної атмосфери школи.

Боротьба та попередження булінгу в роботі соціального педагога передбачають розробку і впровадження систематичних підходів. Вони охоплюють усі аспекти навчального процесу, від освіти до виявлення та

реагування на випадки булінгу. Безперечно ключовими процесами для попередження булінгу є ініціативи з просвітництва та освіти. Освітні заходи для учнів, вчителів та батьків допомагають усвідомити проблему та надати необхідні знання та навички для її вирішення.

Важливо створити шкільне середовище, де кожен учень відчуває себе захищеним, отримує підтримку і повагу. Це включає в себе розвиток культури поваги, відкритості та толерантності. Боротьба з булінгом потребує співпраці всіх учасників навчального процесу: учнів, вчителів, батьків, адміністрації та громадських організацій. Ці підсумки вказують на важливість впровадження комплексних стратегій та спільної роботи для боротьби з булінгом у школах. Тільки таким чином можна створити безпечне та підтримуюче середовище для всіх учасників навчального процесу.

Результати опитувальника дозволяють зробити висновок про те, що більша частина учнів знайома з поняттям «булінг» та його змістом. Відтак більшість розуміє у яких формах може проявлятися булінг. Не усі знайомі з тим хто може бути учасниками булінгу. Значна частина змогла ідентифікувати приклади насильства в школі. Майже усі зазначили, що не перебували в ролі жертви булінгу. У питанні «Чи спостерігали ви прояви булінгу від учнів до вчителів?» - розділились, що свідчить важливість ідентифікації та самоідентифікації. Разом із тим, рівно половина респондентів не змогли визначитись у тому, чи знають вони як потрібно діяти коли стали жертвою чи спостерігачем в ситуації булінгу. Та існує тенденція, що майже усі хотіли б отримати більше інформації про особливості захисту та протидії булінгу. Таким чином, опитувальник показує в яких напрямках потрібно реалізовувати запобіжні заходи в навчальному процесі.

Після опрацювання анкет для педагогічних працівників, можна підкреслити що лише один респондент не розуміє зміст поняття «булінг». Що є хорошою тенденцією. Значна частина анкетованих не зустрічались з

випадками булінгу за свій педагогічний досвід. Серед методів вирішення подібних ситуацій більшість обирають компроміс та співробітництво. З описаних психолого-педагогічних методів для забезпечення мирного клімату в освітньому закладі переважають тренінги та превентивні заходи серед усіх учасників навчального процесу. З рекомендацій та побажань від освітян значну частину займають прохання про залучення батьків у профілактичні заходи; інших фахівців, тренерів, психологів. Також рекомендація не уникати і не ігнорувати звернення дітей, батьків та своїх колег. Таким чином, анкетування надає інформацію про те як краще співпрацювати соціальному педагогу з учителями.

Сформулюємо основні висновки після аналізу останньої методики для учнів. Значна частина погодилися із 1 твердженням. Другий вислів ніколи не відповідає у їх житті. Деколи відповідає саме третій вислів. Твердження «Послуга за послугу» дуже рідко відповідає більшості учасників. Значна частина погодилась, що краще підійти та подумати разом. На 6 прислів'я більшість учнів стверджують, що деколи відповідає. На вислів «Чия сила, того й правда» відповіді розділились майже порівно. Наступний вислів став теж не однозначним, ніколи не відповідає лише одному учаснику. 9 твердження точно відгукнулось усім. Те що істина знаходиться в знаннях – погодилися більшість респондентів. «Той, хто б'ється і тікає, доживає до нової битви» - значна частина зазначила, що деколи відповідає. На 12 вислів рівно половина учнів відповіли – «Відповідає, але дуже рідко». Силу доброти перед ворогом відмітила більшість респондентів. Багатьом відгукнулось твердження про чесний обмін думками. 15 вислів відповідає більшості дуже рідко. «Триматися подалі від тих, хто незгодний з тобою» - відповідає найчастіше в більшості випадків. Про те, що віра в перемогу надважлива – багатьом відповідає. 18 прислів'я відповідає в більшості ситуацій. «Зуб за зуб – це чесна гра» для багатьох підходить. 20 вислів розділився між учасниками – «Відповідає у більшості випадків» та «Відповідає, але дуже рідко». Те що

уникання сварливих людей, покращить життя – відгукнулось більшості. У 22 прислів'ї більшість обрали «Відповідає, але дуже рідко». Вислів «М'які слова забезпечують гармонію» - відповідає у більшості випадків. Із 24 твердженням також більшість обрали 2 варіант відповіді. Наступний вислів усім відгукнувся. 26 прислів'я для більшості респондентів деколи відповідає. Займаю тверду, рішучу позицію (на тім стою і не можу інакше) – для більшості учасників дуже рідко відповідає. Рівно половина у більшості випадків погоджуються, що лагідність перемагає гнів. У 29 вислові багато учасників обрали «Деколи відповідає». Тридцятий вислів відповідає усім учасникам. У наступному вислові більша половина обрала «Деколи відповідає». На твердження «У світі завжди були й будуть переможці і переможені» більша частина учасників відповіли що дуже рідко підходить. У 33 вислові відповіді розділились на приблизно рівну кількість. «Якщо двоє йдуть на компроміс, то справедливе рішення гарантоване» - більшість обрали відповідь «Деколи відповідає». На останнє твердження значну кількість учнів обрали відповідь «Відповідає, але дуже рідко» та «Ніколи не відповідає».

На основі отриманих результатів емпіричного дослідження ми розробили тренінгову програму з протидії булінгу в учнівському середовищі для соціального педагога. Тренінг складається з 3 занять, тривалість одного заняття 4 – 4,5 години. Загальний обсяг програми – 13 годин. Усі 3 заняття поєднані між собою структурно та цілісно. Кожне заняття має свою тему, відповідно мету та завдання. А також методи для роботи з групою, це є: мозковий штурм, інформаційні повідомлення, розминки, дискусійні панелі, рефлексія.

В результаті нашого дослідження є розроблені та обґрунтовані практичні рекомендації соціальним педагогам у протидії булінгу в закладі освіти.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ:

1. Алексеєнко Т. Ф. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості / Т. Ф. Алексеєнко // Шлях освіти. 2012. № 2, 12-16 с.
2. Андреєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. К. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bulliny.pdf> (Дата звернення 19.04.2024)
3. Андриющенко, А., Горбунова-Рубан Підготовка соціальних працівників в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. СОЦІОПРОСТІР, 2019, (8), 35-40 с.
4. Балакірева О. М., Бондар Т. В. та ін. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : монографія. наук. ред. О. М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К. : Поліграфічний центр «Фоліант». 2019. 127 с.
5. Барліт О.О. Соціально-педагогічна та психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі. Запоріжжя : Олекс, 2011. 52 с.
6. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / О.В. Безпалько, І.Д. Зверєва, Т.Г. Веретенко. ; За ред. О. В. Безпалько. К. : Академвидав, 2013 (2014). 312 с.
7. Белова О. Нормативна документація соціального педагога [Текст] / О. Белова, Л.Письмак. К. : Шкільний світ, 2008. 177 с.
8. Брочковська Ю.Б. Булінг як соціально-психологічна проблема. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. Вип. 2. 145–154 с.

- 9.** Булінг. Ми всі можемо допомогти це зупинити : посібник для батьків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edu.gov.on.ca/eng/multi/ukrainian/bullyinguk.pdf> (Дата звернення 12.04.2024)
- 10.** Войцях Т. В. Запобігання дитячій жорстокості. К. : Ред. загальнопед. газет, 2013. 120 с.
- 11.** Воронцова Т. В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) [Електронний ресурс] / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та ін. – К.: Алатон, 2017. Режим доступу: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcLXZwZVIJaFBCS3c>. (Дата звернення 08.04.2024)
- 12.** Губко, А. А. Статусно-рольові позиції учасників булінгу / А. А. Губко // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Психологічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2014. Вип. 121. 95–98 с.
- 13.** Губко А. А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. 2013. Вип. 114. 46–50 с.
- 14.** Дубровська Є., Ясеновська М., Алексеєнко М. Насильство в школі: Аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні. – К., 2009. 36 с.
- 15.** Дроздов О., Живолуп Л., Ніжинська О., Сухенко Я. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі: [метод. рекомендації для викладачів та студ. вищ. пед. навч. закл.] за ред. Я. Сухенко. Полтава: ПОППО, 2011. 80 с.

16. Закон України Про освіту, 2017, № 38-39, ст.380. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення 25.01. 2024)

17. Закон України Про охорону дитинства від 26.04.2001 № 2402-III. Режим доступу до ресурсу: https://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_ditinstva/statja-17.htm#:~:text (Дата звернення 25.01.2024)

18. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» [Електронний ресурс] // №2558-III. 21. Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua..> (Дата звернення 19.04.2024)

19. Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х.. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) Заг. ред. А. Й. Капської. К. : Центр навч. л-ри, 2002. 164 с.

20. Кириленко М. Шкільне цькування або булінг: вступ до теми [Електронний ресурс] / М. Кириленко. – Режим доступу: <http://fp.com.ua/articles/shkilne-tskuvannya-abo-buling-vstup-do-temy/м>(Дата звернення 05.03.2024)

21. КОНВЕНЦІЯ ООН про права дитини [Електронний ресурс] - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (Дата звернення 05.03.2024)

22. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг : КДПУ, 2008. 187 с.

23. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2009. № 1–2 (13). 84–93 с.

24. Лапа О.В. Явище кібербулінгу як соціально-педагогічна проблема віртуального спілкування сучасних дітей та молоді. Науковий

вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». 2013. Вип. 192 (1). 291-298 с.

25. Легар Ю. Зупинимо булінг разом. Небезпека в смартфоні. Соціальний педагог. 2021. № 5/6. 12–25 с.

26. Лубенець І. Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2016. № 3. 178-182 с.

27. Луценко О. Л., Ткачук К. Є. «Булінг по-дорослому»: психологічні особливості жертв цькування у педагогічному середовищі. Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 11. 43-49 с.

28. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л.І. Лушпай // Українознавчий альманах. 2010. Вип. 4. 126 – 131 с.

29. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 33. 85 с.

30. Методичні рекомендації для професорсько-викладацького складу щодо подолання та протидії виникнення булінгу в освітньому середовищі / уклад.: Г. О. Нікітенко; соціально-психологічна служба Херсонського державного університету. 2020. 22 с.

31. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти».

32. . Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/135/77> (Дата звернення 20.04.2024)

33. Нормативно - правова база з питань булінгу (цькування)) [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://drabivosvita.gov.ua/httpszakonradagovualawsshow265719-08-13-15-20-05-2020/> (Дата звернення 19.04.2024)

34. Ожийова О.М. Булінг. Шкільний булінг: поняття та основні форми/Ожийова О.М // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» / Редкол.: В.І.Астахова(головн. ред. та ін.) Харків, НУА. 2009. 158-163 с.

35. Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі: [навчально-методичний посібник]. К., 2013. 96 с.

36. Панасевич С. В. Методичні рекомендації "Профілактика булінгу як соціального явища у шкільному середовищі". URL: <http://gorodnya.osv.org.ua/metodichni-rekomendaciiprofilaktika-bulingu-yak-socialnogo-yavischa-u-shkilnomu-seredovischi-panasevich-svmetodistsihologichnoi-sluzhbi-gorodnyans/> (Дата звернення 21.04.2024)

37. Протидія булінгу – Що треба знати про булінг. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/view/stopbuling10zoh/%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F/%D1%89%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3> (Дата звернення 17.02.2024)

38. Плутицька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2017. Вип. 29(2). 78-80 с.

39. Ролінський В.І. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства щодо підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / В.І. Ролінський. К., 2005. 20 с.

40. Романовська Л.І., Чорна М.Д. Алгоритми допомоги соціальним педагогам у боротьбі з булінгом. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 18 квітня 2024) / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, Каф. психол. та педагог. [та ін.]. Хмельницький: Кафедра психології та педагогіки ХНУ, 2024. С.98-99
 Стельмах С. Антигуманізм: вчитель як фасилітатор булінгу в дитячому середовищі / Стельмах Світлана // Наукові записки УКУ. 2014. Ч.4 : Педагогіка. Психологія, вип.1.С.293-302.

41. Сайт UNICEF «Стоп булінг» [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://www.stopbullying.com.ua/> (Дата звернення 19.02.2024)

42. Стремецька, В. О. Булінг у підліткових шкільних колективах / В. О. Стремецька, Г. О. Алексеєнко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2014. Вип. 31. С. 177–179

43. Фразер, Д. Булінг: звичайне явище, що руйнує психіку / Дженіфер Фразер, Ен Марі Гардінієр Халстед, Річард Курвін // Біологія. 2015. № 34/36. С. 28–33.

44. Пед. майстерня. 2015. № 11. С. 18–23

45. Що таке булінг в школі і чому про нього потрібно знати всім [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://svatove.city/read/card/32211/scho-take-bulingv-shkoli-i-chomu-pro-nogo-potribno-znati-vsim>. (Дата звернення 14.03.2024)

- 46.** AMOK Antimobbekonsulenterne/Mobbeland. [Электронный ресурс]
URL: [http:// www.mobbeland.dk](http://www.mobbeland.dk) (Дата звернення 19.04.2024)
- 47.** Md Sakip, S. R., and Abdul Wahab, A. Bullying in school: evaluation using CPTED at potential bullying area. Environment-behaviour proceedings journal, 2020, pp. 3-13.
- 48.** Olweus Bullying Prevention Program (2003) [Электронный ресурс].
Режим доступу : www.clemson.edu/olweus. (Дата звернення 24.04.2024)
- 49.** Olweus D. Bullying at school: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program / D. Olweus // Aggressive behavior: Current perspectives. – New York: Plenum Press, 1994. pp. 97-130.
- 50.** Smith, P. K. Bullying: Definition? Types? Causes? Consequences and intervention/ Social and personality psychology compass, 2016, pp. 519-532.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ УЧНІВ 7-9-Х КЛАСІВ, З ТЕМИ «РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «БУЛІНГ», ЙОГО ФОРМИ, УЧАСНИКИ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ»

Варіанти відповідей «Так», «Ні», «Не можу визначитись», на такі 10 запитань:

1. Чи зустрічались ви з терміном «булінг»?
2. Відомо вам зміст поняття «булінг»?
3. Знаєте, які є форми булінгу?
4. Чи відомо вам хто може бути учасником булінгу?
5. Як ви, пошкодження особистих речей під час уроків буде вважатись булінгом?
6. Як ви гадаєте, поширення образливих чуток сексуального характеру можна вважати булінгом?
7. Чи ставали ви жертвою булінгу?
8. Чи спостерігали ви прояви булінгу від учнів до вчителів?
9. Чи знаєте ви як потрібно діяти коли стали жертвою або спостерігачем булінгу?
10. Чи хотіли б отримати більше інформації про те як реагувати та протидіяти у ситуації булінгу?

ДОДАТОК Б

АНКЕТА СЕРЕД УЧИТЕЛІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ, НА ТЕМУ «ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ».

Бланк анкети:

1. Чи відомо вам зміст поняття «булінг»?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
2. Чи зустрічались ви з випадками булінгу за свій педагогічний досвід?
 - Ніколи не зустрічались
 - Часто
 - Майже ніколи
 - Постійно
 - Іноді
3. Які методи вирішення системних конфліктів під час освітнього процесу ви використовуєте?
 - Суперництво
 - Компроміс
 - Пристосування
 - Відступ
 - Співробітництво
4. Якими психолого-педагогічними методами, на вашу думку, має забезпечуватись мирний клімат в освітньому закладі.
5. Які побажання/рекомендації щодо боротьби з булінгом ви можете надати соціальному педагогу вашої школи?

ДОДАТОК В

МЕТОДИКА Д. ДЖОНСОНА ТА Ф. ДЖОНСОНА НА ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Визначне, наскільки кожен із висловів відповідає вашим діям під час конфліктних ситуацій. Запропоновано такі варіанти відповідей: «Відповідає в усіх випадках»; «Відповідає у більшості випадків»; «Деколи відповідає»; «Відповідає, але дуже рідко»; «Ніколи не відповідає».

1. Від суперечки легше утриматися, ніж потім здихатися її.
2. Якщо ви не можете примусити людину думати так, як ви робите, то примусіть її робити так, як ви думаєте.
3. Теплі слова розтоплюють холодні серця.
4. Послугу за послугу.
5. Давай приходь і подумаємо разом.
6. Під суперечки заслуговує на похвалу той, хто перший замовкне.
7. Чия сила, того справді.
8. Солодкі слова роблять сладким рух уперед.
9. Краще синиця у горсті, аніж журавель у небі.
10. Істина перебуває у знаннях.
11. Той, хто б'ється і тікає, доживає до нової битви.
12. Той перемагає блискуче, хто примушує своїх ворогів тікати врозтіч.
13. Вбив ворога своєю надмірною добротою.
14. Чесний обмін думками не спричинить суперечки.
15. Ніхто не може претендувати на істину в останній інстанції, але кожен може зробити свій внесок у неї.
16. Триматися подалі від тих, хто незгодний із тобою.
17. Тільки той, хто вірить у перемогу, перемагає на полі битви.

Продовження ДОДАТКУ В

18. Добре слово мало коштує, та дорого цінується.
19. зуб за зуб – це чесна гра.
20. Тільки той, хто готовий відмовитися від власного права на істинну в останній інстанції, збагатиться від істин, які знають інші.
21. Уникайте сварливих людей – вони зроблять вашу життя нещасним.
22. Людина, яка не тікає сама, змушує тікати інших.
23. М'які слова забезпечують гармонію.
24. Хочеш мати доброго друга – зроби йому щось приємне.
25. Відкрито говори про свої конфлікти, і йди їм назустріч – тільки це приведе до їхнього найкращого вирішення.
26. Найкращий спосіб улагодження конфліктів – уникати їх зовсім.
27. Займаю тверду, рішучу позицію (на тім стою і не можу інакше).
28. Лагідність перемагає гнів.
29. Краще щось, аніж нічого з того, що ти хочеш.
30. Щирість, чесність і довіра горі звернути.
31. Немає нічого важливішого, аніж ті, за що тобі треба боротися.
32. У світі завжди були і будуть переможці та переможені.
33. Вони не тобі з камінням, а ти до них із прихильністю.
34. Якщо двоє йдуть на компроміс, то справедливе рішення гарантоване.
35. Правди можна добитися, воюючи та воюючи.